

Lexicographic Bulletin

Vol 27 (2023)

Lexicographic Bulletin

Αθησαύριστο λεξιλόγιο από τον Σάραχο του Πόντου: Από την αυτηκοία (δεκαετία του 1980) στα κατάλοιπα του Ι. Παρχαρίδη (1876)

†Peter Mackridge

doi: [10.12681/ld.37991](https://doi.org/10.12681/ld.37991)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ - ΙΛΝΕ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

ΑΘΗΝΑ 2023

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

Λ Ε Ξ Ι Κ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Ο Ν Δ Ε Λ Τ Ι Ο Ν 27-28

© Copyright 2023: Ακαδημία Αθηνών
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ-ΙΛΝΕ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
Αλεξάνδρου Σούτσου 22, 106 71 Αθήνα
<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects>

Επιμέλεια έκδοσης:
ΙΩ ΜΑΝΩΛΕΣΣΟΥ, Διευθύνουσα
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΤΣΟΥΔΑ, Ερευνήτρια
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΕΡΤΥΡΗΣ, Ερευνητής

LEXICOGRAPHIC BULLETIN 27 - 28

© Copyright 2023: Academy of Athens
RESEARCH CENTRE FOR MODERN GREEK DIALECTS – ILNE
OF THE ACADEMY OF ATHENS
Alexandrou Soutsou 22, Athens 106 71
<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects>

Volume editors:
IO MANOLESSOU, Acting director
GEORGIA KATSOUDA, Researcher
DIONYSIOS MERTYRIS, Researcher

ISSN: 0400-9169

e-ISSN:

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ -ΙΑΝΕ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

ΑΘΗΝΑ 2023

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Περιεχόμενα.....	7-8
Πρόλογος.....	9-10
†Peter Mackridge, <i>Αθησαύριστο λεξιλόγιο από τον Σάραχο του Πόντου: από την αυτηκοΐα (δεκαετία του 1980) στα κατάλοιπα του Ι. Παρχαρίδη (1876)</i>	11-64
Μαρία Βραχιονίδου, <i>Ντε, ντεμέκ, μπάρεμ, εμ ... εμ: Τουρκικά δάνεια ως πραγματολογικοί δείκτες στην κοινή νέα ελληνική και τις διαλέκτους</i>	65-92
Γεωργία Κατσούδα, <i>Αξιοποιώντας το σημασιολογικό κριτήριο στην ετυμολογική έρευνα: επανετυμολογήσεις του κοινού νεοελληνικού λεξιλογίου</i>	93-110
Νικόλαος Κονομής, <i>Ετυμολογικές σημειώσεις του κυπριακού ιδιώματος (μνήμη Κυριάκου Χατζιωάννου)</i>	111-134
Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου, <i>Το ιδίωμα της νήσου Λέρου (Δωδεκανήσου)</i>	135-230
Ιώ Μανωλέσσου & Νικόλαος Παντελίδης, <i>Από την ιστορία της τσακωνικής διαλέκτου: μία νέα άγνωστη πηγή</i>	231-250
Διονύσιος Μερτύρης, <i>The loss of the partitive genitive in Greek</i>	251-282
Σταμάτης Μπέης & Όλγα Πατεράκη, <i>Απόψεις περί ετυμολογίας και κοινωνικές αναπαραστάσεις στη σύγχρονη Ελλάδα</i>	283-298
Ελένη Παπαδοπούλου, <i>Όψεις του διαλεκτικού λεξιλογίου γύρω από την ψυχονοητική μειονεξία</i>	299-316
Συμεών Τσολακίδης, <i>Ρηματική υποκατάσταση στις διαλέκτους του εσωτερικού της Μικράς Ασίας</i>	317-334
Γεώργιος Τσουκνίδας & Γεώργιος Χαιρετάκης, <i>Η σύνθεση σε ιδιώματα της Φθιώτιδας</i>	335-353

<i>Διαλεκτική λεξικογραφία: ελληνική βιβλιογραφία (II)</i> (Γ. Κατσούδα)	355-379
<i>Νεκρολογίες</i>	
Δικαίος Β. Βαγιακάκος (1915-2016) (Σ. Τσολακίδης).....	381-414
Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος (1929-2020) (Χ. Καραντζή).....	415-433
Δημήτριος Α. Κρεκούκας (1919-2019) (Δ. Γκαραλιάκος)..	435-444
<i>Πίνακας λέξεων</i>	445-457

ΑΘΗΣΑΥΡΙΣΤΟ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΑΡΑΧΟ ΤΟΥ ΠΟΝΤΟΥ: ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΤΗ- ΚΟΪΑ (ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΟΥ 1980) ΣΤΑ ΚΑΤΑ- ΛΟΙΠΑ ΤΟΥ Ι. ΠΑΡΧΑΡΙΔΗ (1876)

† Peter Mackridge
Πανεπιστήμιο Οξφόρδης
[επιμέλεια: Κ. Κακαρίκος]

ABSTRACT

Hitherto unpublished Ophitic Pontic vocabulary from the village of Sarachos (Uzungöl), based on fieldwork conducted by Peter Mackridge in the 1980s, and collated by him with the 1876 manuscript collection of Ioannis Parcharidis.

Λέξεις-κλειδιά: διαλεκτολογία, λεξιλόγιο, ποντιακή διάλεκτος

[ΕΚΔΟΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ]

Το άρθρο με τίτλο «Από την αυτηκοΐα (δεκαετία του 1980) στα κατάλοιπα του Ιω. Παρχαρίδη (1876)» υποβλήθηκε στο ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ από τον Peter Mackridge, προκειμένου να συμπεριληφθεί στον 27^ο τόμο του Λεξικογραφικού Δελτίου. Είχε την μορφή ενός προσχεδίου σε αρχείο .docx, υπό επεξεργασία από τον ίδιο τον συγγραφέα, ο οποίος επισκέφθηκε κατόπιν το ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ και το ΚΕΕΛ της Ακαδημίας Αθηνών για να επιφέρει συμπληρώσεις βάσει του αρχαιολογικού υλικού των δύο Κέντρων. Μετά τον αδόκητο θάνατό του, στα μέσα του καλοκαιριού του 2022, και ύστερα από δική του επιθυμία, έφτασε στα χέρια μας ένας φάκελος με χειρόγραφες σημειώσεις που αφορούσαν τη διάλεκτο του Όφι, τις οποίες είχε προφανώς σκοπό να ενσωματώσει στο προετοιμαζόμενο άρθρο του. Αποτελούσε χρέος τιμής στον μεγάλο φιλόλογο και γλωσσολόγο Peter Mackridge η

δημοσίευση του τελευταίου άρθρου του στον παρόντα τόμο του Λεξικογραφικού Δελτίου, κάτι το οποίο απαιτούσε έναν αυξημένο βαθμό εκδοτικής επιμέλειας, λόγω της ημιτελούς μορφής του. Η επιμέλεια του άρθρου (περιγραφή χειρογράφου, ανάγνωση και μεταγραφή των χειρόγραφων σημειώσεων, προσθήκη σημασιών και παραπομπών, ομογενοποίηση, οργάνωση και παρουσίαση υλικού με ενσωμάτωση-ενιαία αλφαβήτωση του χειρογράφου και του ηλεκτρονικού λεξιλογίου του P. Mackridge) έγινε από τον ερευνητή του ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ Κώστα Κακαρίκο (ΚΚ).

0. Περιγραφή του υλικού [ΚΚ]

Το χειρόγραφο του Peter Mackridge (= χφ. PM) αποτελείται συνολικά από τρία μέρη. Το πρώτο, που είναι και το μεγαλύτερο, περιλαμβάνει ένα σημειωματάριο διαστάσεων 21 x 29 εκ. αποτελούμενο από 28 φύλλα, αριθμημένα από τον ίδιο τον συγγραφέα. Κάθε φύλλο (εκτός των 1, 8, 9, 11, 25-28) είναι γραμμένο μόνο στην πρόσθια πλευρά. Όπως πληροφορούμαστε από την ετικέτα στο εξώφυλλο του σημειωματαρίου¹, αλλά και από σχετική αναφορά στην σ. 1, οι πληροφορίες που αποδελτιώνονται εκεί προέρχονται από το χφ. 1407 του Michael Deffner, το οποίο φυλάσσεται στο Κέντρο Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας (ΚΕΕΛ), και ειδικότερα από το (αχρονολόγητο) χφ. 1407z που έχει τίτλο: «Ἡ ἐν Ὁφει διάλεκτος». Ειδικότερα, το συγκεκριμένο χφ. εμπεριέχει γενικές πληροφορίες για την διάλεκτο του Ὁφι (λεξιλόγιο και γραμματικές πληροφορίες οργανωμένες με βάση τη διάκριση σε μέρη του λόγου· όλες σε λατινικό αλφάβητο) που, κατά την εκτίμηση του P. Mackridge, επρόκειτο να χρησιμοποιήσει ο Deffner με στόχο την συγγραφή μιας γραμματικής της διαλέκτου εν ευθέτω χρόνω. Στο συγκεκριμένο χφ. υπάρχει ενσωματωμένο υλικό που συλλέχθηκε από τον Ι. Παρχαρίδη (το όνομά του αναφέρεται στο φ. 9v) και αφορά την περιοχή του Ὁφι, του Σαράχου και του Ζησινού. Ο Παρχαρίδης έχει συλλέξει ονομασίες φυτών οι οποίες καταχωρίζονται με την οφίτικη και την λατινική ονομασία τους (στην αρχή του τμήματος Η' = Jean Parcharidis Zisinó). Ο P. Mackridge επίσης διεξήλθε ένα ακόμη, κατά την άποψή του πιθανώς αδημοσίευτο, γλωσσάριο του Deffner χρονολογούμενο στο διάστημα 1879-1880, από τα Αρχεία του εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικού Φιλολογικού Συλλόγου, τ. 2 (αρ. 343) με τίτλο «Α' Συμπλήρωμα

¹Στην ετικέτα αυτή αναγράφονται τα εξής: «Κέντρο Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού/ Κέντρο Ερεύνης Ελλ. Λαογραφίας, χφ. 1407 Deffner [inf., p. 9 reverse] + p. 12/ 1407z Ἡ ἐν Ὁφει διάλεκτος vocab.: pp. 1-9; grammar: pp. 10-18/ Ἡ ἐν Σαράχῳ διάλεκτος (vocab. & grammar): pp. 22-28».

του Γλωσσαρίου τῆς Τραπεζουντιακῆς Διαλέκτου, ὑπὸ Δρ. Μιχαήλ Δέφνερ» (λήμματα: ἄβαλτον-ἑωσφόρος, σσ. 106).

Οἱ πληροφορίες που προέκυψαν ἀπὸ τὴν ἀποδελτίωση τῶν παραπάνω πηγῶν καὶ ἐμπεριέχονται στα φ. 1-29 τοῦ πρώτου τμήματος τοῦ χφ. PM ἀφοροῦν: Λεξιλόγιο (φ. 1-9, 11ν, φ. 19-26 καὶ φ. 28-29) καὶ γραμματικὴ (παραδείγματα ονοματικῆς καὶ ρηματικῆς κλίσης, φ. 10-18, φ. 27). Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν κατανομὴ τους στὶς σελίδες τοῦ χφ., ἡ οργάνωσή τους δὲν εἶναι συστηματικὴ, ἐνῶ ἐπίσης λεξικογραφικὸ υλικὸ καταχωρίζεται ἀτακτα χωρὶς ἀλφαβητικὴ ταξινομήση. Χρονολογικὲς ἀναφορὲς διάσπαρτες στο κείμενο τοποθετοῦν τὸ υλικὸ τοῦ σημειωματορίου στο ἔτος 1986. Πρόσθετες, ὠστόσο, σημειώσεις, στα περιθώρια καὶ τα διάστιχα τοῦ κειμένου, γραμμένες με μπλε καὶ κόκκινο μελάνι καὶ με λιγότερο ἐπιμελημένη γραφὴ, παραπέμπουν σε πιο πρόσφατη ἐπεξεργασία τῶν πληροφοριῶν ἀπὸ τὸν συγγραφέα γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ ἀρθροῦ που δημοσιεύεται ἐδῶ.

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ χφ. PM ἀποτελεῖται ἀπὸ 4 λυτὰ φύλλα διαστάσεων 21 x 29 εκ., γραμμένων καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς καὶ ἀριθμημένων ἐπίσης ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν συγγραφέα (σελ. 1-8). Οἱ πληροφορίες που καταχωρίζονται ἐδῶ (εκτὸς ἀπὸ ἓνα μικρὸ σημείωμα στο φ. 1 σχετικὰ με τὴν Οφίτικη διάλεκτο καὶ κάποιες σύντομες φωνολογικὲς παρατηρήσεις) ἀφοροῦν ἐξολοκλήρου καταγραφή λέξεων καταχωρισμένων σε ἀλφαβητικὴ σειρά. Πηγὴ τῶν ἐν λόγω πληροφοριῶν, ὅπως πληροφοροῦμαστε ἀπὸ σχετικὴ ἀναφορὰ στο φ. 1 εἶναι δύο μελέτες τοῦ I. Παρχαρίδη: Παρχαρίδης (1879) καὶ Παρχαρίδης (1883-1884). Σε ἀντίθεση με τὸ πρώτο μέρος, δὲν ὑπάρχουν ἐνδείξεις γιὰ τὸ πότε ἀκριβῶς ἐγίνε ἡ καταγραφή τοῦ υλικού τοῦ δεύτερου μέρους τοῦ χφ. Ὡστόσο, καὶ πάλι σημειώσεις στα διάστιχα τοῦ κειμένου καὶ υπογραμμίσεις λέξεων με κόκκινο μελάνι, προδίδουν νεότερη ἐπεξεργασία τοῦ υλικού ἀπὸ τὸν συγγραφέα γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ παρόντος ἀρθροῦ.

Τέλος, τὸ τρίτο μέρος, που εἶναι καὶ τὸ πλέον πρόσφατο ὅπως μπορεῖ νὰ συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ τὴν ποιότητα τοῦ χαρτιοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξαιρετικὰ ἀποσπασματικὸ, μὴ ἐπεξεργασμένο, χαρακτῆρα τῶν σημειώσεων, ἀποτελεῖται ἐπίσης ἀπὸ 4 λυτὰ φύλλα, χωρὶς ἀρίθμηση (εκτὸς ἀπὸ τὴν ὀπίσθια πλευρὰ τοῦ πρώτου φ., ἡ ὁποία φέρει τὸν ἀριθμὸ 2) με σκόρπιες ἀναφορὲς σε συγκεκριμένους λέξεις που (κατὰ δήλωση τοῦ συγγραφέα) δὲν ἀποδελτιώθηκαν ἀπὸ τὸ χφ. τοῦ Παρχαρίδη τῆς δεκαετίας τοῦ '80, δηλαδὴ κατὰ τὴν πρώτη ἐπαφὴ που εἶχε ὁ ἴδιος με τὸ υλικὸ αὐτὸ κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στο ΚΕΕΑ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Στὸ τρίτο μέρος τοῦ χφ. τὸ λεξιλογικὸ υλικὸ

οργανώνεται με αναφορά στη σελίδα και τη στήλη του χφ. Παροχαιρίδη από την οποία αντλήθηκε.

Εξετάζοντας το υλικό του χφ. PM, τόσο αυτό που συλλέχθηκε κατά την πρώτη αποδελτίωση των πηγών του όπως και εκείνο που προέκυψε από τη μεταγενέστερη, πιο πρόσφατη επεξεργασία του υλικού του, διαπιστώνουμε τα ακόλουθα:

1. Το λεξιλόγιο που καταχωρίζεται αποτελεί συμπίλημα πληροφοριών οι οποίες προέρχονται: (α) από το αποδελτιωμένο γλωσσικό υλικό των πηγών που χρησιμοποίησε ο P. Mackridge και (β) από λέξεις που κατέγραψε ο ίδιος εξ ακοής κατά την επίσκεψή του στα χωριά του Όφι (βλ. σχετική αναφορά στην δική του εισαγωγή του άρθρου). Στην ουσία πρόκειται για μια έκδοση του ανέκδοτου έως τώρα χφ. 1407z του ΚΕΕΛ,² συμπληρωμένου και διασταυρωμένου αφενός μεν με στοιχεία από δημοσιευμένες εργασίες του συγγραφέα του χφ. (δηλ. του Ι. Παροχαιρίδη) και αφετέρου με δεδομένα από προσωπική έρευνα πεδίου του P. Mackridge κατά την δεκαετία του 1980.

2. Σε κάποια από τα λήμματα υπάρχει σαφής αναφορά για την προέλευση της συγκεκριμένης λέξης (π.χ. Όφισ, Σαράχο, Ζησινό, Τραπεζούντα), είτε με αναφορά στην κατανομή της σε μία μόνο περιοχή, είτε και συγκριτικά σε περισσότερες από μία περιοχές. Στα περισσότερα όμως λήμματα δεν προσφέρονται τέτοια στοιχεία. Επομένως, δεν είναι σαφές αν αυτή η απουσία θα πρέπει να ερμηνευθεί ως σιωπηρή παραδοχή ότι οι συγκεκριμένες λέξεις αφορούν την περιοχή του Σαράχου, όπως αφήνει να εννοηθεί ο τίτλος του άρθρου.

3. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι καταχωρισμένες λεξιλογικές πληροφορίες επαναλαμβάνονται σε διαφορετικά σημεία, και είτε αλληλοσυμπληρώνονται είτε αλληλοαναιρούνται. Ο συγγραφέας δεν προχώρησε στον έλεγχο αυτών των περιπτώσεων.

4. Πολλά λήμματα δίνονται χωρίς να υπάρχει το ερμηνευμα. Αυτό μπορεί να συμβαίνει όταν η σημασία μιας συγκεκριμένης λέξης είναι προφανής ή όταν δεν υπάρχουν ασφαλείς ενδείξεις για την σημασία της εν λόγω λέξης. Σε αυτήν τη δεύτερη περίπτωση υπάρχει αναφορά του συγγραφέα ότι δεν μπόρεσε να εντοπίσει την σημασία της λέξης. Σε άλλες περιπτώσεις, ωστόσο, το ερμηνευμα παραλείπεται χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις για τον λόγο που οδήγησε στην παράλειψή του.

² Βάσει ψηφιακού αντιγράφου και σχετικής αδείας που παραχωρήθηκε από την Εφορευτική Επιτροπή του ΚΕΕΛ προς τον συγγραφέα.

5. Όλες οι σημειώσεις στα διάστιχα του χφ. αφορούν συγκριτικές πληροφορίες, καθώς ο P. Mackridge αναζητεί τυχόν παράλληλες αναφορές της συγκεκριμένης λέξης ή έκφρασης στο *Ιστορικό Λεξικό της Ποντικής Διαλέκτου* (Παπαδόπουλος 1958-1961), στο πρόσφατο οφίτιο λεξικό του V. Tursun (2021) και στο λεξιλόγιο που δίδεται διάσπαρτα στο άρθρο του Özkan (2013). Οι πληροφορίες αυτές όμως δεν έχουν συλλεχθεί για το σύνολο των λημμάτων, παρά μόνο για ορισμένα από αυτά· ενδεχομένως πρόκειται για μια εργασία που ενώ ξεκίνησε δεν ολοκληρώθηκε, οπότε η αναζήτηση παράλληλων αναφορών γίνεται επιλεκτικά. Η αναζήτηση παράλληλων αναφορών γίνεται επιλεκτικά, χωρίς σαφή καθορισμό των κριτηρίων επιλογής των λέξεων που εξετάστηκαν τελικά.

6. Συχνά, οι καταχωρισμένες πληροφορίες συνοδεύονται από σχόλια του συγγραφέα στα οποία δηλώνει αβέβαιος για την ορθότητα της πληροφορίας, είτε λόγω έλλειψης στοιχείων ή ακόμη και λόγω μη ορθής ανάγνωσης του χφ. 1407 εκ μέρους του. Τα προβληματικά αυτά λήμματα δεν επανεξετάστηκαν.

Στην κάτωθι επιχειρούμενη έκδοση του ημιτελούς άρθρου του P. Mackridge έχουν ακολουθηθεί οι εξής συμβάσεις:

- τα λήμματα από το υποβληθέν σε ηλεκτρονική μορφή κείμενο σημειώνονται ως [PM]· υπονοείται ότι καταγράφηκαν με αυτήν κοίτα κατά την έρευνα πεδίου του συγγραφέα την δεκαετία του 1980, αν και ο συγγραφέας δεν το έχει δηλώσει κάπου ρητώς.

- τα λήμματα από κάποιο από τα τρία τμήματα του χειρογράφου του PM, όπως περιγράφηκε παραπάνω, συνοδεύονται από τον χαρακτηρισμό [χφ. PM1], [χφ. PM2] και [χφ. PM3] αντίστοιχα. Αναλυτικότερα, το [χφ. PM1] δηλοί προέλευση από το ανέκδοτο χφ. 1407z του ΚΕΕΛ που αποδελτίωσε ο PM, το [χφ. PM2] δηλοί προέλευση από τα Παρχαρίδης (1879, 1883-1884), και το [χφ. PM3] δηλοί συμπληρωματικά στοιχεία και σχόλια από το χφ. 1407z, που καταγράφηκαν από τον PM το 2022.

- Ο ίδιος ο συγγραφέας έχει υιοθετήσει τις εξής επιπλέον συντομογραφίες όταν δίνει συγκριτικές πληροφορίες για το γλωσσικό υλικό που παρουσιάζει:

ΑΑΠ = Παπαδόπουλος (1958-1961)

Hasan = όνομα πληροφορητή & Özkan (2013)

ΙΑΝΕ = ΙΑΝΕ

Παρχ. = Παρχαρίδης (1883-1884)

Τραπ. = Τραπεζούντα

VT = Tursun (2021)

1. Εισαγωγή στο αθησαύριστο λεξιλόγιο Σαράχου [PM]

1.1. Προέλευση του υλικού

Η στοιχειώδης δική μου συνεισφορά στον παρόντα κατάλογο λέξεων βασίζεται πρωτίστως (α) σε δύο ολιγοήμερες διαμονές με τη γυναίκα μου Τζάκη στο Σαράχο το 1985 και το 1987 (λέξεις που άκουσα να λέγονται «ολόγυρα στη λίμνη», όπως θα έλεγε ο Παπαδιαμάντης) και (β) δύο ολιγοήμερες διαμονές το 1987 και το 1989 στην πόλη Villach της Αυστρίας, όπου μας φιλοξένησε μια οικογένεια Σαραχωτών μεταναστών τους οποίους είχαμε γνωρίσει στο χωριό τους κατά τη διάρκεια του πρώτου μας ταξιδιού εκεί. Στον ίδιο το Σαράχο, λόγω της τότε τεταμένης πολιτικής κατάστασης (Ψυχρός Πόλεμος, πρωθυπουργία Α. Παπανδρέου) δεν μπόρεσα να δηλώσω ανοιχτά ότι έκανα επιστημονική έρευνα, ούτε βέβαια να χρησιμοποιήσω μαγνητόφωνα. Στο φιλόξενο σπίτι των Σαραχωτών μεταναστών όμως, μακριά από την Τουρκία, μπόρεσα άνετα να καθίσω με τις ώρες συνομιλώντας με τους φίλους μας, μαγνητοσκοπώντας ορισμένες συνομιλίες που κάναμε επίτηδες προκειμένου να μελετήσω τη γλώσσα τους.

Το χρονολογικό πρωθύστερο στον τίτλο του άρθρου εξηγείται ως εξής. Μετά την πρώτη διαμονή μου στο Σαράχο έμαθα για πρώτη φορά ορισμένες λεπτομέρειες σχετικά με την αποστολή του Παρχαρίδη στα χωριά της ενδοχώρας του Όφεως το 1876 προς συλλογήν γλωσσικού υλικού. Όπως είναι γνωστό, τον έστειλε εκεί γι' αυτόν τον σκοπό ο Γερμανός ελληνιστής Michael Deffner. Τότε ήταν μάλιστα που ανακάλυψα, στο Αρχείο Δέφνερ του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, ένα σημειωματάριο του Παρχαρίδη, το οποίο αποτελεί τη βάση της άλλης (της πολύ μεγαλύτερης) συνεισφοράς στο παρόν άρθρο. Το σημειωματάριο φέρει τον τίτλο «Ἡ ἐν Ὁφει διάλεκτος». Το μέγιστο μέρος του υλικού που είχε σημειώσει ο δεκαοκτάχρονος τότε Παρχαρίδης στο σημειωματάριο προέρχεται από το χωριό Ζησινό, όπου είχε υπηρετήσει για δυο χρόνια ως δάσκαλος. Κατά τη διάρκεια της γλωσσολογικής αποστολής του, πέρασε 4-5 εβδομάδες στη Ζησινό συλλέγοντας υλικό. Προς μεγάλη μου έκπληξη βρήκα, προς το τέλος του σημειωματαρίου, μια ενότητα με τίτλο «Ἡ ἐν Σαράχω διάλεκτος, Διαφορὰ ἀπὸ τῆς Ζησινωτικῆς». Τότε κατάλαβα ότι ο Παρχαρίδης είχε μαζέψει γλωσσικό υλικό στο ίδιο ακριβώς χωριό που είχαμε μείνει λίγες μέρες με την Τζάκη – ίσως μάλιστα από τους λυκοπάππους

(προπάππους) των κατοίκων που είχαμε γνωρίσει εμείς. Δυστυχώς ο Παρχαρίδης κατάφερε να περάσει τρεις μόνο μέρες στο χωριό, διότι έπρεπε να φύγει επειγόντως για να γλιτώσει από τις υποψίες των τοπικών αρχών ότι ήταν κατάσκοπος των Ρώσων. Η ιστορία της τελικής διαφυγής του Παρχαρίδη από την περιοχή, και της διάσωσης του (τόσο πολύτιμου για μας) σημειωματαρίου του, θα μπορούσε να αποτελέσει βάση για μυθιστόρημα περιπετειών.³

1.2. Ο γεωγραφικός όρος Όφης

Η οθωμανική επαρχία του Όφως κάλυπτε τρεις σημερινές επαρχίες, από βορράν προς νότον: το Of, το Dernekpazarı και το Çaykara (βλ. και Özkan 2013: 130-131). Στα παλαιότερα γραπτά (ακόμα και του Παρχαρίδη και του Παπαδόπουλου) δεν είναι πάντοτε σαφές αν ο συγγραφέας εννοεί με τον όρο Όφης το σύνολο της οθωμανικής επαρχίας ή μόνο το βορεινότερο τμήμα της, προς την κωμόπολη Όφης. Η διάκριση για τον γλωσσολόγο είναι υψίστης σημασίας, διότι υπάρχουν ορισμένες βασικές διαφορές ανάμεσα στα ελληνικά ιδιώματα των δύο τμημάτων. Στην περίπτωση, π.χ., του επίμαχου θέματος του ποντιακού απαρεμφάτου, τα χωριά του βορεινού τμήματος (σημερινή επαρχία Of, όπου το χωριό Çoruk/Erenköy, γενέτειρα του Ömer Asan, βλ. Asan 1996) είτε έχουν παράγωγο του απαρεμφάτου που κλίνεται σύμφωνα με το υποκείμενο, όχι όμως γνήσιο (δηλ. άκλιτο) απαρέμφατο, είτε δεν έχουν καθόλου ίχνος απαρεμφάτου⁴. Σχετικά με το πάλαι ποτέ μικτό χριστιανικό-μουσουλμανικό χωριό Ζησινό, το οποίο βρίσκεται και αυτό στο βορεινό τμήμα, δεν μπορώ να εκφράσω γνώμη για το απαρέμφατο· πάντως η ελληνοφωνία που επικρατούσε στη Ζησινό πριν από το 1922 εξέλιπε στη συνέχεια. Αντιθέτως, στα χωριά του νότιου τμήματος της οθωμανικής επαρχίας Όφως (σημερινής επαρχίας Çaykara), όπως είναι και ο Σαράχος και η γενέτειρα του Vahit Tursun (Oçena/Kökner) και το χωριό όπου η Ιωάννα Σιταρίδου έχει διεξαγάγει επιτόπια έρευνα, οι κάτοικοι εξακολουθούν να χρησιμοποιούν το γνήσιο (άκλιτο) απαρέμφατο, εις πείσμα των αμφισβητήσεων κάποιων Ελλήνων γλωσσολόγων οι οποίοι δεν έχουν επισκεφτεί την περιοχή (Sitaridou 2014).

³ Για μια πρώτη περιγραφή του χφ. Παρχαρίδη αλλά και των βασικών γνωρισμάτων της Οφίτικης Ποντιακής βλ. Mackridge (1987, 1995, 1999).

⁴ Αυτό φαίνεται να ισχύει στην περίπτωση των αμιγώς χριστιανικών χωριών, οι κάτοικοι των οποίων εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα με την Ανταλλαγή των πληθυσμών (Mackridge 1995: 158-159).

Άλλη αρνητική συνέπεια της αοριστίας σχετικά με τη χρήση του όρου Όφης είναι ότι ο Παπαδόπουλος, π.χ., όταν γράφει ότι ένας τύπος όπως *χωράφ'* χρησιμοποιείται στον Όφη, αφήνει (ίσως όχι συνειδητά) τον αναγνώστη να συμπεράνει ότι η κατάληξη *-ιν* χάθηκε σε όλη την έκταση της οθωμανικής επαρχίας Όφειας, ενώ στο Σαράχο τουλάχιστον διατηρείται, π.χ. *ομάτιν, οψάριν, ψωμίν* (Mackridge 1987: 132, Özkan 2013: 142, Schreiber 2019: 900).

Έκρινα καλό να παρουσιάσω υλικό από ένα μόνο χωριό, πρώτον διότι το σχετικό ιδίωμα είναι το μόνο με το οποίο απέκτησα κάποια οικειότητα και, δεύτερον, λόγω των διαφορών ανάμεσα στα τοπικά ιδιώματα εντός της μείζονος ιστορικής περιοχής (οθωμανικής επαρχίας) του Όφειας και ακόμη (σε πολύ λιγότερο όμως βαθμό) εντός της σημερινής επαρχίας Çaykara.

1.3. Ο κατάλογος αθησαύριστων λέξεων

Με το επίθετο «αθησαύριστος» εννοώ ότι η συγκεκριμένη λέξη ή τύπος (ή σημασία) δεν περιέχεται στο λεξικό του Α.Α. Παπαδόπουλου. Δάνεια από τα τουρκικά συμπεριλαμβάνονται επιλεκτικά ή δειγματοληπτικά, ιδίως σε περιπτώσεις όπου φαίνεται να μη συνυπάρχει στο ιδίωμα ταυτόσημη λέξη ελληνικής καταγωγής.

Οι λέξεις που δημοσιεύω εδώ είναι αθησαύριστες (ή αθησαύριστες για το ιδίωμα του Σαράχου) για τους εξής λόγους:

- Το δημοσιευμένο τμήμα του οφίτικου γλωσσαρίου του Deffner (1880) συμπεριλαμβάνει όλα τα μέρη του λόγου, αλλά καλύπτει μόνο τις λέξεις *α-αούτος*. Σε ορισμένα λήμματα ο Δέφνερ αναφέρει το Σαράχο. Αγνώω πού στεγάζεται το πλήρες γλωσσάρι του Δέφνερ, αν υπάρχει. Ίσως να στεγάζεται, μαζί με «τα δελτία που συνέλεξε ο Παρχαρίδης», στα αρχεία του ΙΑΝΕ.⁵

- Το άρθρο του Παρχαρίδη «Συλλογή ζώντων μνημείων...» (Παρχαρίδης 1883-84) βασίζεται στο σημειωματάριό του, αλλά περιορίζεται στα ουσιαστικά, ενώ το σημειωματάριο περιέχει και ενότητα με σημαντικό αριθμό ρημάτων. Η σχέση ανάμεσα στο άρθρο του Παρχαρίδη (1883-1884) και το γλωσσάρι του

⁵ Η Σαπκίδη (2002: 2) παραθέτει την ακόλουθη αναφορά από τον Οικονομίδη (1937): «τα φερόμενα υπό το όνομα του Δέφνερ Οφίτικόν γλωσσάριον και Λεξικόν της Τραπεζουντιακής διαλέκτου είναι κατά το πλείστον, αν μη εν όλω, προϊόν της εργασίας του ακαταπονήτου Ι. Παρχαρίδη». Προσθέτει όμως ότι ο Deffner παρέδωσε πριν από το 1915 τα δελτία που συνέλεξε ο Παρχαρίδης στο «Αρχείο του Ιστορικού Λεξικού» της Ακαδημίας Αθηνών και αυτά συγχωνεύτηκαν στο «Μέγα Αρχείον» [KK].

Deffner (1880) (ως προς τα ουσιαστικά) δεν είναι ξεκάθαρη, διότι τα δύο λημματολόγια δεν αλληλοεπικαλύπτονται πλήρως. Δεν είναι γνωστό από πού άντλησε ο Δέφνερ όσο υλικό απουσιάζει από το σημειωματάριο του Παρχαρίδη.

- Το ΙΑΝΕ φαίνεται ότι συμπεριλαμβάνει λέξεις που αντλήθηκαν από τον Παρχαρίδη (1883-1884) (π.χ. βλούξα), όχι όμως τις λίγες λέξεις που εμφανίζονται στο Γλωσσάρι του Deffner αλλά λείπουν από τον Παρχαρίδη. Προσθέτω ότι ο Δέφνερ συμπεριλαμβάνει μεγάλο αριθμό σύνθετων επιρρημάτων και ρηματικών εκφράσεων που εκφράζουν την τοπογραφική συσχέτιση: 70 περίπου στο λήμμα *αδά* και 20 στο λήμμα *ατσειά*. Δεν τα αναζητήσα στο ΙΑΝΕ. Για να δώσω ένα παράδειγμα σύγκρισης πηγών: Ο ΑΑΠ έχει λήμμα *αδηλάχλαδο* (Οφ.) το οποίο μπορεί να βασίζεται στο γλωσσάρι του Deffner· η λέξη απουσιάζει από τον Παρχ. και από το ΙΑΝΕ. Επίσης ο ΑΑΠ έχει λήμμα *αλυκός* ('αλατισμένος'), και η λέξη μαρτυρείται σε διάφορα μέρη του Πόντου· σχετικό λήμμα έχει ο Deffner, όχι όμως ο Παρχαρίδης.

2. Το αθησαύριστο λεξιλόγιο Σαράχου

<i>हार</i> , επίρρ.: τώρα	[PM]
<i>हा तोस</i> : να τος (<i>हा तो</i> = να το)	[χφ. PM1]
<i>हात्स</i> , επίρρ.: έτσι	[PM]
<i>अगनाचतेत्स</i> : ο χωρίς εργασία	[χφ. PM1]
<i>अगाप</i> : αγάπη	[χφ. PM1]
<i>अगगेलो</i> , ο: άγγελος	[χφ. PM1]
<i>अगगुरी</i> , το: (επίσης η σάθη του ανδρικού μορίου)	[χφ. PM1]
<i>अगगुरोब्लास्तारो</i> , το: αγγουριά, κολοκυθιά	[χφ. PM1]
<i>अगगुरोसपोरो</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>अगगमे</i> (ρ., προστ.): πήγαινε	[χφ. PM1]
<i>अगगोराζω</i> : αγοράζω	[χφ. PM1]
<i>अगगुसτος</i> , ο: Αύγουστος	[χφ. PM2]
<i>अगगोकोससारो</i> , η: [sic] πέρδικα (VT <i>αργοκόσσαρο</i> , Deffner <i>αγριοπετεινός</i>)	[χφ. PM1]
<i>अगगोकोससारो</i> , το: ίσως πέρδιξ	[χφ. PM1]
<i>अगगुपनी</i> , η: αγρουπνία	[χφ. PM1]
<i>अगगुनाईतडीगुस</i> : χωρίς γυναίκα	[χφ. PM1]
<i>अगगुरο</i> , ο (;): άνδρας (Τραπ. <i>άγουρο</i>)	[χφ. PM2]
<i>अडाहान्तडािका</i> , επίρρ.: εδώ πέρα	[PM]
<i>अडेन काथ</i> : κάθισε ήσυχα/ήσυχα (Σαράχο)	[χφ. PM2]

αδιπλάριγο:	[χφ. PM1]
αδράτσι, το: αιθάλη	[χφ. PM1]
αελάδιν, το: δαμαλίδα 2 ετών (VT αγελάδα, sigir, AΑΠ δαμαλίς)	[χφ. PM1]
Αεργίτες ο: Νοέμβριος (Τραπ. αεργίτης)	[χφ. PM2]
άθά, τα: αρωματικά φυτά (< άνθια)	[χφ. PM1]
αθέριγο: αθέριστο	[χφ. PM1]
αθίχων: δίχως (VT άθιγο)	[χφ. PM1]
αθόγαλα, το: κρούστα του βρασμένου γάλακτος (καϊμάκι, κρέμα, VT) πίαρ [sic]	[χφ. PM1]
άθρεπον, ο: άνθρωπος (Σαράχο) (άθρωπο Ζησινό, 'arthobos Hasan)	[χφ. PM2]
αιμαρρόισα: αιμορραγεί η μύτη μου (μόνο αόριστος) (VT λείπει)	[χφ. PM1]
αίτικος: τέτοιος. Φρ. <i>αίτικα δουλείες!</i> επιφών. (filler) με το οποίο σχολιάζεται με αόριστο τρόπο μια κατάσταση [PM]	
άκαφος: άκαφτος, εικόνα τεράστιας περιουσίας, ιδιοκτησίας	[χφ. PM1]
ακόμα: ακόμα (πβ. <i>ακόμα έρθε; - ακόμα ούτσ' έρθε</i>)	[χφ. PM1]
ακόμεν: ακόμα	[χφ. PM1]
ακονώ: ≠ αποκονώ	[χφ. PM1]
άκοπος: άκοπος, μη κομμένος, και μη περιτμημένος	[χφ. PM1]
άκουσμα, το: το να ακούει κανείς	[χφ. PM1]
ακούω: ακούω	[χφ. PM1]
άκρα, η: άκρη	[χφ. PM1]
άκσιγο:	[χφ. PM1]
αλαπόν το (;): αλεπού Σαράχο (Τραπ. αλεπόν)	[χφ. PM1]
αλέθω:	[χφ. PM1]
αλέτριν, το:	[χφ. PM1]
άλεον, το: άλογο Σαράχο (άλογο Ζησινό), (πληθ. <i>άλεα</i>)	[χφ. PM2]
άλεχτο:	[χφ. PM1]
αλήθεια, η: αλήθεια, (πβ. η τογρού)	[χφ. PM2]
αλλάζω: αλλάζω (και για ρούχα)	[χφ. PM1]
άλλο, επίρρ.: πλέον (πβ. <i>ούτσ' ελέπουμες άλλο</i>), (Hasan <i>άλλο μίαν</i> =ακόμη μία φορά) <i>άλλο ου</i> = όχι πλέον	[χφ. PM1]
αλλομόνον, επίρρ.: λίγο ακόμα	[PM]

<i>άλλος</i> , επίθ.: τον άλλον τον χρόνον· άλλο 'νδ' ας λέγω σας; τι άλλο να σας πω; (θα πρέπει να διευκρινιστούν οι διαφορές ανάμεσα στο άλλος και το έτερος)	[PM]
<i>αλιμέγω</i> :	[χφ. PM1]
<i>αλυκός</i> , επίθ.: αλυμρός (VT: λείπει)	[PM]
<i>άμ'</i> : αλλά Σαράχο, (αλλού: <i>αμά</i>), (VT)	[χφ. PM1]
<i>άμε</i> : πήγαινε (παρ' Οθωμανούς, <i>άγωμε</i> – <i>άμήτε</i>)	[χφ. PM1]
<i>αμπέλα</i> , η: όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
<i>αμπελόφυλλο</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>άνανος</i> : φρ. <i>άνανος</i> τ' <i>εμέτρα</i> , [sic] <i>τῶ</i> ' <i>άλλα έτερα</i> = εκτός από	[χφ. PM1]
<i>αν</i> : το <i>αν</i> χρησιμοποιείται σε <i>realis</i> υποθέσεις, ενώ το <i>να</i> σε <i>irrealis</i> (counterfactual)	[PM]
<i>ανατολή</i> , η: ανατολή	[χφ. PM1]
<i>ανάντριγος</i> : χωρίς άνδρα	[χφ. PM1]
<i>ανέντροπος</i> : αδιάντροπος ≠ εντροπάρης	[χφ. PM1]
<i>ανευχαρίστετος</i> :	[χφ. PM1]
<i>ανεψίον</i> , ο: ανεψιός (ΑΑΠ, Όφεις)	[χφ. PM1]
<i>ανηβαίνω</i> :	[χφ. PM1]
<i>ανηβάσιμο</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>ανήβαστο</i> :	[χφ. PM1]
<i>ανηβαστό</i> : διαφορετικό από το <i>ανήβαστο</i> , ζυμωμένο; [χφ. PM1]	[χφ. PM1]
<i>ανηβήνεμο</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>ανήπορος</i> :	[χφ. PM1]
<i>άνιφτος</i> :	[χφ. PM1]
<i>ανοιχτά</i> : αλάργα [sic]	[χφ. PM1]
<i>ανοιχτής</i> , ο: (πληθ. <i>ανοιχτίδάς</i>)	[χφ. PM1]
<i>ανοιχτομάτης</i> :	[χφ. PM1]
<i>άνοστος</i> : άνοστος	[χφ. PM1]
<i>άντα</i> : όταν	[χφ. PM1]
<i>αντζειό</i> , το: γκάιντα (;) (τουλούμα)	[χφ. PM1]
<i>αντζίστρα</i> , η: αγκίστρι	[χφ. PM1]
<i>αντραδέλφος</i> , ο - <i>αντραδέλφισσα</i> , η: κουνιάδος -α [χφ. PM1]	[χφ. PM1]
<i>άντρας</i> ο: σύζυγος (πληθ. τα <i>αντρούδάς</i>) Hasan ο <i>'andras-</i> <i>i</i> <i>an'druðas</i>	[χφ. PM2]
<i>αντρίζω</i> : παντρεύομαι (για γυναίκα)	[χφ. PM1]
<i>αντρόγυνο</i> , το: αντρόγυνο	[χφ. PM1]

- αξαθρακίζω:** 1. απλώνω τους πεπυρωμένους άνθρακας (διανοίγω τους άνθρακας (ίνα εξάγωσι θερμότητα περισσοτέραν), 2. Ανοίγω τα περί τον θώρακα μέρη του σώματός μου (ίσως εκ του *έκθωρακίζομαι*) – *εχτρακίζα* ή ίσως *αχτρατίζω*⁶ επί των ανθράκων. Αγνώ ει *αχτρακίζω* [χφ. PM3]
- αξύριγος:** αξύριστος [χφ. PM1]
- απακουστό:** *απακουστό έχ' α* [χφ. PM1]
- απάνω:** *απάν' σο χώμα = χάμω* [χφ. PM1]
- απέ το *hαρ*:** από τώρα [χφ. PM1]
- απεικάζω:** μαντεύω, συμπεραίνω [χφ. PM1]
- απέτι και απέτ':** αφού (*απέτ' εν' αέτσ' =* αφού είναι έτσι || *απέτ' λες α, ψέμα ούτσ' εν' =* αφού το λες, δεν είναι ψέμα || *απέτ' έφραγαμε, ντο στέκουμε; =* αφού ... πβ. *απής, απή-τις, Κρήτη*) [χφ. PM1]
- απετσειά,** επίρρ.: γι' αυτόν τον λόγο (VT: λείπει) [PM]
- απετσουχαλίζω:** χωρίς σημασία (VT, λείπει) [χφ. PM3]
- απιδόφυλλο, το:** [χφ. PM1]
- άπλάστος:** [χφ. PM1]
- άπλωμα, το:** άπλωμα [χφ. PM1]
- απλώνω:** απλώνω [χφ. PM1]
- αποβοτανίζω:** επιθέτω φάρμακον επί πληγής, καθαρίζω φυτόν τι ή άλλο από τα πέριξ χόρτα (VT καθαρίζω το χωράφι από τα αγριόχορτα) [χφ. PM3]
- αποζουζουλογώ:** κόπτω και συναθροίζω διά να κάψω τα εναπομείναντα μετά τον θερισμόν στελέχη ή χόρτα [χφ. PM3]
- αποκάμιν, το:** δαυλί (Ζησινό) (VT, ΑΑΠ) [χφ. PM1]
- αποκονώ:** ≠ ακονώ [χφ. PM1]
- αποκλιδούμαι:** χωρίς σημασία [χφ. PM3]
- αποκοττίζω:** απογαλακτώνω (VT ενήλικος υποκείμενο - παιδί αντικείμενο) [χφ. PM3]
- απόμακρα:** [χφ. PM1]
- απομένω:** (*επέμενα, απόμενο*) [χφ. PM1]
- απομένω επίσταθα:** (Ζησινό *αποστέκω*) όταν κάποιος δεν μπορεί να περπατήσει παραπέρα ή δεν μπορεί να καταπιεί μια μπουκιά (Ζησινό, *επιστάθεμε*) [χφ. PM3]
- απομυτίζω:** κόβω το φυτίλι (Ζησινό, *αποτσανατσίζω*) [χφ. PM1]

⁶ Βλ. Παπαδόπουλος (1958-1961, λ. *άχτρατίζω*), καθώς και *εχτρέβω* < *έκτρέπω* (Oeconomides 1908: 122) [KK]

απόξυσμα , το: οικονομίες (;), το τελευταίο παιδί της οικογένειας	[χφ. PM1]
απόπαπας , ο: καθαιρεμένος ιερέας	[χφ. PM1]
αποπερσεύω : περιρσεύω (επεπερσεύτεν το φαῖν) (VT, λείπει)	[χφ. PM1]
αποπίσ' : αποπίσω (παρ' Οθωμανοίς [sic], πβ. επεπίσ')	[χφ. PM1]
αποτετσώνω : εξογκούται η γαστήρ μου εκ της πολυφαγίας, πρήσκομαι (VT τετσώνω = τεντώνω με την γενική σημασία)	[χφ. PM3]
αποφτίγω/αποφτίζω ⁷ : ξεφτώ επί υφασμάτων	[χφ. PM3]
αποχαλευρίνω : (μαραίνω)	[χφ. PM1]
αποψυχίζω : ξεψυχώ (Ζησινό, αποψίζω)	[χφ. PM1]
αποτσαμακώνω : (τεντώνω)	[χφ. PM1]
αποτσιχαλίζω : διασχίζω	[χφ. PM1]
απότιγος : απότιστος	[χφ. PM1]
απούρευτος : μη ευνουχισμένος	[χφ. PM1]
απράτσικας : πρό ολίγου (VT)	[χφ. PM1]
απρόκοφτος :	[χφ. PM1]
απρίλα , η: όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
αραβά , η: αυτοκίνητο, όχημα (λεωφορείο κλπ.) (< τουρκ. <i>araba</i>) (το λήμμα <i>αραμπάς</i> του IANE έχει τον ποντιακό τύπο <i>αραπά</i> [με άηχο [p] που χρησιμοποιούσαν και οι πιο ηλικιωμένοι ομιλητές στο Σαράχο] αλλά με παλαιότ. μόνο σημασία [PM])	
αργά-αργά : σιγά	[χφ. PM1]
αρμάθι , το: ορμαθός	[χφ. PM1]
αρνικό , το: αρσενικό	[χφ. PM1]
αρπάζω : αρπάζω	[χφ. PM1]
άρραφος :	[χφ. PM1]
άδκιγο : άσχιστος	[χφ. PM1]
άσπαγος : άσφαχτος	[χφ. PM1]
ασπίδα , η: κεραινός (VT)	[χφ. PM2]
άσπιρτο : άσπαρτο	[χφ. PM1]
ασπρίδα , η: το λευκό αβγό (ΑΑΠ Όφιος, VT λείπει)	[χφ. PM1]
ασπρόφορος : αυτός που φοράει άσπρα (αντίθετο: <i>μαυρόφορος</i>)	[χφ. PM1]

⁷ Δεν είναι σαφές αν το τελευταίο σύμφωνο είναι <γ> ή <ζ>.

<i>ασήμι</i> , το: ασήμι	[χφ. PM1]
<i>αστερέρά</i> με το αριστερό χέρι (Hasan <i>αστερέριν</i> , VT <i>αστερέο</i>)	[χφ. PM1]
<i>άστρο</i> , ο: άστρο (πβ. τ' <i>άστρο</i> , Όφρις, Τραπ. <i>άστρον</i>)	[χφ. PM2]
<i>αστροφώς</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>αδύρι</i> , το: άχυρο	[χφ. PM1]
<i>ατουνά</i> : δικό τους (;)	[χφ. PM1]
<i>ατδάτσαικά</i> :	[χφ. PM1]
<i>ατσιεύω</i> : (< τουρκ. <i>acimak</i>) οικτείρω	[χφ. PM1]
<i>ατδοίμιγος</i> : που δεν έχει κοιμηθεί	[χφ. PM1]
<i>αυγή</i> , η: αυγή	[χφ. PM1]
<i>αυγίτες</i> , ο: αυγερινός	[χφ. PM1]
<i>άφαγος</i> : αυτός που δεν τρώει πολύ	[χφ. PM1]
<i>αφαγώνα</i> , η: αυτή που δεν τρώει (;)	[χφ. PM1]
<i>αφάετος</i> : μη φαγωμένος	[χφ. PM1]
<i>αφόραχτα</i> : απ' τη μια στιγμή στην άλλη	[χφ. PM1]
<i>άφτω</i> : ανάβω (παθητικό <i>άφκουμαι</i>)	[χφ. PM1]
<i>αχαντόφυλλο</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>άχαρος</i> , <i>άχάρεσσα</i> [sic], <i>άχαρο</i> :	[χφ. PM1]
<i>αχάδευτο</i> : αδιάντροπος ≠ <i>χαδεμένο</i>	[χφ. PM1]
<i>αχλάδι</i> , το: χόρτο (πβ. Τραπ. <i>χορτάρι</i>) [VT]	[χφ. PM2]
<i>αχνίδιν</i> , το: φρ. τ' <i>αχνίδιν σου</i>	[χφ. PM1]
<i>αχπάσιμο</i> , το: ξεκίνημα	[χφ. PM1]
<i>αχπαστό</i> : ξεσπαστό	[χφ. PM1]
<i>αχταρεύω</i> : σκάβω (Ζησινό <i>χταλεύω</i>)	[χφ. PM1]
<i>αχτένιγος/αχτένιστος</i> :	[χφ. PM1]
<i>αφέα</i> : δυνατά	[χφ. PM1]
<i>αφήνεμο</i> , το: άναμμα, το να ανάβει κανείς κάτι	[χφ. PM1]
<i>αφημάδι</i> , το: στάχτη	[χφ. PM1]
<i>αφημαρείο</i> : εστία (συνήθως στο κέντρο του κυρίως δωματίου)	[χφ. PM2]
<i>αψίχολος</i> : ευέξαπτος	[χφ. PM1]
<i>βαθύνω</i> : βαθαίνω, (ρ. μεταβατικό & αμετάβατο)	[PM]
<i>βαρασία</i> , η: τεμπελιά, οκνηρία	[χφ. PM2]
<i>βαράσκουμαι</i> : οκνώ, βαριέμαι (αόρ. <i>εβαράστα</i>)	[χφ. PM1]
<i>βαρέας</i> , ο: βαριοπούλα (ΑΑΠ – Όφρις)	[χφ. PM1]
<i>βαρήκουος</i> : βαρήκοος	[χφ. PM1]

<i>βαρδάχ'</i> , το: λύγξ, πάρδαλις. Λείπει VT, ΑΑΠ, Redhouse	[χφ. PM2]
<i>βαρέλι/βαλέρι</i> , το: βαρέλι	[χφ. PM1]
<i>βαρυδεμονιτδία</i> , η: βαρυχειμωνιά	[χφ. PM1]
<i>βασιλέας</i> , ο: βασιλιάς	[χφ. PM1]
<i>βελονάζω</i> : παρά Μωαμεθ. [sic] βολονάζω	[χφ. PM1]
<i>βελονάσιμο</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>βέζω</i> : βήγω (Ζησινό βέχω)	[χφ. PM1]
<i>βεζίο</i> , ο: βήγας	[χφ. PM2]
<i>βίο</i> , ο: περιουσία, (έφαγεν το βίον ατ')	[χφ. PM1]
<i>βλούξα</i> , η: σαχλα, σάλια (VT με αναφορά του Παρχ.)	[χφ. PM1]
<i>βλουξώ</i> : φτύνω (Ζησινό χαβλωτίζω) (VT λείπει)	[χφ. PM1]
<i>βοΐζω</i> : βοώ, μουγκρίζω, φωνάζω (εβόξα/εβόισα) (Οθωμ.)	[χφ. PM1]
<i>βόκο</i> , ο: ευήθης	[χφ. PM1]
<i>βοσκειθειό</i> , το: βοσκοτόπι	[χφ. PM2]
<i>βοτρύδι</i> , το: τσαμπί σταφύλι	[χφ. PM2]
<i>βούδιν</i> , το: βόδι (Σαράχο), βουΐδι (Ζησινό) έχω βόιδι	[χφ. PM2]
<i>βουϊδέκκο</i> , ο: μικρό βόδι	[χφ. PM1]
<i>βούκα</i> , η: μπουκιά	[χφ. PM1]
<i>βουκόλο</i> , ο: τσοπάνης	[χφ. PM2]
<i>βούκωμαν</i> , το: πρόγευμα	[PM]
<i>βουκάνω</i> (παθ.) βουκούμαι, ρ.αμτβ.: παίρνω το πρωινό μου (ΑΑΠ: λείπουν ο παθ. τύπος και η σημασία του)	[PM]
<i>βούρα</i> , η: χούφτα (δράξ)	[χφ. PM2]
<i>βραδή</i> , η: (τα βραδάς)	[χφ. PM2]
<i>βραδινέσι</i> , το: το βραδινό (το φαετόν)	[χφ. PM1]
<i>βραδύνω</i> : βραδιάζω (έν περιοχῇ Σαράχου λείπει)	[χφ. PM1]
<i>βραδυνάουμαι</i> : νυχτώνομαι (έν περιοχῇ Σαράχου λείπει)	[χφ. PM1]
<i>βρέχω</i> : βρέχω (βρέχουμαι) παθ. αορ. εβράχα (Παρχ.)	[χφ. PM1]
<i>βροθάκα</i> , η: βάτραχος	[χφ. PM2]
<i>βρατσί</i> , το: γυναικείο βρακί (πληθ. βρατσία, τα)	[χφ. PM1]
<i>βροντώ</i> : βροντώ	[χφ. PM1]
<i>βρουσειλάρης</i> : με παχιά χείλη	[χφ. PM1]
<i>βυζαλίστρα</i> , η: παραμάνα	[χφ. PM1]
<i>γάιδουρας</i> , ο: γάιδαρος	[PM]

<i>γαϊδουροπούλι</i> , το:	[PM]
<i>γάλά-γάλά</i> : αργά, ελαφρά, απαλά (= αγάλια)	[χφ. PM1]
<i>γάλαν</i> , το: γιαούρτι· πβ. <i>γλυτδύν</i> (οι ίδιες ερμηνείες των δύο λ. και στους VT και Hasan)	[χφ. PM2]
<i>γαλέας</i> , ο: νυφίτσα (Ζησινό) (VT, <i>sincap</i> σκίουρος, ΑΑΠ <i>ιχτίς</i>)	[χφ. PM2]
<i>Γιαλία</i> , η: Solakli	[χφ. PM2]
<i>γαμαρίζω</i> : χέζω (Ζησινό, <i>μαγαρίζω</i>)	[χφ. PM1]
<i>γαμπρίτσι</i> , το: γαμπριάτικα ρούχα (πληθ. <i>γαμπρίτσα</i>)	[χφ. PM1]
<i>γαμπρό</i> , το: γαμπρός (πληθ. <i>τα γαμπρούδα/γαμπρίδα</i>)	[χφ. PM2]
<i>γαμώ</i> :	[χφ. PM1]
<i>γαρδελάς</i> , ο: μικρό παιδί (Hasan <i>to gar' del</i>)	[PM]
<i>γαρδελεύω</i> : τεκνοποιώ (ΑΑΠ, <i>γαρδελάζω</i> VT)	[χφ. PM1]
<i>γαρκόν</i> , το: νεαρό βόδι (VT, ΑΑΠ) (Hasan <i>γargó</i>)	[χφ. PM1]
<i>γαστρώνω</i> : γκαστρώνω (μόνο για ζώα)	[χφ. PM1]
<i>γεννώ</i> : γεννώ (εγέννεσα)	[χφ. PM1]
<i>γεραλαεύω</i> : πληγώνω	[χφ. PM1]
<i>γειτονία</i> , η:	[χφ. PM1]
<i>γελέτσι</i> , το: γελέκι	[χφ. PM1]
<i>γελώ</i> : γελάω και απεχθάνομαι, περιφρονώ	[χφ. PM1]
<i>γεμάτισμα/δεμάτισμα</i> , το: το να δοκιμάζει κανείς	[χφ. PM1]
<i>γεργάν'</i> , το: πουπουλένιο πάπλωμα	[χφ. PM2]
<i>γερελμασίν</i> , το: πατάτα (< παλαιότ. τουρκ. <i>yerelmasi</i> , πιθ. μτφρ. δάνειο του γαλλ. <i>potte de terre</i> · πβ. νεότ. τουρκ. <i>patates</i> [εν.] < ελλ. πληθ. τύπ. <i>πατάτες</i>) <i>γερμασία</i> Hasan	[PM]
<i>γέρο</i> , ο: γέρος	[χφ. PM1]
<i>γεφύρι</i> , το: γεφύρι	[χφ. PM1]
<i>γεφυρίκα</i> , η:	[χφ. PM1]
<i>γιαλό</i> , ο: γιαλός (Σολακλί)	[χφ. PM1]
<i>γίνουμαι/γίνομαι</i> : γίνομαι, γεννιέμαι (εγένουμουνε, γ' πρόσ. ε-γέντονε)	[χφ. PM1]
<i>γινό(ν)</i> , ο: υιός (δεν έχει καταγραφεί πληθυντικός), VT	[χφ. PM1]
<i>γλάζω</i> : γλιστρώ	[χφ. PM1]
<i>γλέπι</i> το: ζυγαριά	[χφ. PM2]
<i>γληγορώ</i> : (Ζησινό, <i>εληγορώ</i>)(ΑΑΠ <i>αγληγορώ</i> , βιάζομαι)	[χφ. PM1]

γλίο , ο: σκίουρος	[χφ. PM2]
γλυτσύν , το: γάλα· πβ. γάλαν (Hasan)	[PM]
γλωσσίκα , η: γλωσσίτσα (υποκοριστικό)	[PM1]
γναθίν , το: πηγούνι, (πληθ. τα γναθία), ΙΑΝΕ = σαγόνι (VT)	[χφ. PM1]
γνεφός : ξύπνιος	[χφ. PM1]
γογγύχτρα : τρυγών (VT, γογγύχτρα Παρχ., ΑΑΠ -στρα με διαφορετική σημασία)	[χφ. PM1]
γομάτος , ο: ≠ ευτόαιρος, επίσης ευτραφής	[χφ. PM1]
γομώνω : γεμίζω	[χφ. PM1]
γoubάνι , το: κυψέλη, μελίτσι	[χφ. PM2]
γouίν , το: τρύπα, λάκκος (παροιμία: μετ' εμέν έσκαψες γouίν, τδ' εροίσες ετδεί εσύ) (ΑΑΠ γouβίν, Τουρκ. <i>kuym</i> , ΑΑΠ <i>κουίν</i> , VT γouγί)	[χφ. PM1]
γouλόπονο , ο:	[χφ. PM1]
γouρνίν , το: κυψέλη (ΑΑΠ)	[χφ. PM1]
γouδανεύω : (Ζησινό, ζώνω) (τουρκ. <i>kuşan</i> VT γouδάνεμα) (πβ. και απογouδανεύω)	[χφ. PM1]
γouνέγιο , ο: πρόγονος	[χφ. PM1]
γouαία η: γουιά (πληθ. οι γουαγιάντες) και γουαία (πληθ. οι γουαγιάντες)	[χφ. PM1]
γouρέντσι το: πανί, κουρέλι (Τραπ. γουάντσι) (πβ. και γουέντζι – πληθ. τα γουέντζα) (ελλείπει στο VT)	[χφ. PM2]
γouεπούτσα , η: γουιούλα	[χφ. PM1]
γouιβίλι , το: μούρη, μούτρα	[χφ. PM2]
γouιντζίλι : ούλο	[χφ. PM2]
γouναίκα , η: γουναίκα (πληθ. γουναίτσ')	[χφ. PM1]
γouναιτσίζω : συμπεριφέρομαι σαν γουναίκα	[χφ. PM1]
γouναικάδελοφο , ο: κουνιάδος (θηλ. γουναικαδέλοφισσα)	[χφ. PM1]
γouνίν , το:	[χφ. PM1]
δάβoλο , ο: διάβολος	[χφ. PM1]
δάχρο το:	[χφ. PM2]
δάρομενία , η: συμβουλή	[χφ. PM1]
δάσκαλο , ο: δάσκαλος (πληθ. οι δάσκάλ')	[χφ. PM1]
δάσκαλίνα , η: η σύζυγος του δασκάλου (πληθ. τα δάσκαλίνας)	[χφ. PM1]

δε , πρόθ.: για: δε τ' εμέν 'για μένα' (η Ι. Σιταρίδου καταγράφει τη φρ. <i>ða temon t' erθan=im</i> 'για τον ερχομό μου', η οποία μαρτυρεί την ύπαρξη παρόμοιου τύπου και στην «Ανάστα» (το χωριό όπου έχει κάνει επιτόπια έρευνα) ⁸	[PM]
δαχτυλίδι , το: δαχτυλίδι	[χφ. PM1]
δεβαίνω : (έδεβα)	[χφ. PM1]
δείκνω/δείχνω : δείχνω	[χφ. PM1]
δελλάζω : περιπλέκω	[χφ. PM1]
δεμάτι , το: δέμα	[χφ. PM1]
δένω : δένω (παθ. <i>δέσκουμαι</i>)	[χφ. PM1]
δεόδι , το: τουρκ. <i>kaza</i> (πληθ. <i>τα δεόδά</i>) (VT αναφέρει τον Παρχαρίδη)	[χφ. PM]
δέρσμι , το: σ = [z] μέντα, δυόσμος (VT <i>δέσμι</i>)	[χφ. PM1]
δερρέζω : σκεπάζω κάποιον για να τον διατηρήσω στεγνό (VT λείπει) (Ζησινό <i>δεραράζω</i>)	[χφ. PM1]
δέρρο το: καταφύγιο για προστασία από τη βροχή	[χφ. PM2]
δεύτερο : δύο φορές (πβ. <i>δεύτερο είπα</i> = το είπα δυο φορές)	[χφ. PM1]
διάφορο , το: τόκος	[χφ. PM1]
δίγω : δίνω	[χφ. PM1]
διορία , η: προθεσμία	[χφ. PM1]
διπλά : διπλωτά	[χφ. PM1]
διπλώνω : διπλώνω	[χφ. PM1]
διχάλι , το: επίσης αιδοίο	[χφ. PM1]
δισέρη , η: αυτό που μπορεί να κρατηθεί με τα δύο χέρια (<i>δισέρι</i> VT)	[χφ. PM1]
δολώνω : (Ζησινό, <i>δόριο, έδογνα, έδοξα</i>) τοχτώνω π.χ. όταν ρίπτωμε κατά γης οπωρικών τι και πληγώνεται [sic] (VT λείπει)	[χφ. PM3]
δοντόπονο , ο: πονόδοντος	[χφ. PM1]
δεραίνιν , το:	[χφ. PM1]
δοράκι , το: ροδάκινο	[χφ. PM2]
δουλεία , η: βλ. και <i>αίτικος</i> .	[PM]

⁸ Sitaridou (2014b: 41). Το χωριό όπου η Σιταρίδου συνέλεξε υλικό (στο οποίο αναφέρεται με το ψευδώνυμο Ανάστα) βρίσκεται αρκετά κοντά στο Σαράχο. Τα χωριά εκείνα είναι από τις ελάχιστες περιοχές όπου διασώθηκε το αρκτικό [ð] της αρχ. πρόθεσης *διά*: βλ. *ILNE*, λ. *για*. Στον υπόλοιπο Πόντο χρησιμοποιούν το *για*. Βλ. και Özkan (2013: 149).

δουλεύω: δουλεύω	[χφ. PM1]
δράκο, ο: ερπετό	[χφ. PM1]
δρανί το: σοφίτα	[χφ. PM2]
δρομίτες, οι: διαβάτες (Τραπ. δεβάτες)	[χφ. PM2]
δρόμο, ο: δρόμος	[χφ. PM1]
δρύδι το: βελανιδιά, δρυς	[χφ. PM2]
δύση, η: δύση	[χφ. PM1]
δυμάρι, το: ερείπιο (Τραπ. διδυμάρ')	[χφ. PM2]
δίδυμο (δίδυμο VT)	[χφ. PM1]
έβγα, η: έξοδος, τελείωμα (πβ. 'ς αυτινού του μηνός της έβγα, αντώνυμο: η έμπα, η στάθη)	[χφ. PM2]
εγγαρεία, η: αγγαρεία	[χφ. PM1]
έγχειρα κούπας: κατά πρόσωπο	[χφ. PM1]
εγκλησία, η: εκκλησία (τώρα η κιλισέ)	[χφ. PM1]
εγλιτώνω: γλιτώνω (Ζησινό, δουτίζω)	[χφ. PM1]
εγνεφίζω: ξυπνώ (ρ. μτβ. και αμτβ.), πβ. ξυμνίζω	[χφ. PM1]
εγνέφισμα, το: ξύπνημα	[χφ. PM1]
εγνωρίζω: γνωρίζω	[χφ. PM1]
εγρικώ: (αόρ. εγρίτσάινα) καταλαβαίνω, αισθάνομαι	[PM1]
εθέλω:	[χφ. PM1]
είδωλο, το: επί των ισχνών	[χφ. PM1]
ειπείνεμο, το: το να ομιλεί κανείς	[χφ. PM1]
εκείστα, ρ.: έπεσα (< κείμαι)	[χφ. PM2]
ελάβε, ρ.: πιάνω (;) (Τραπ. λάβ')	[χφ. PM2]
ελάμνω: έλασον τα ζα (ΑΑΠ, ίδια σημασία, VT)	[χφ. PM1]
ελεΐζω: λυπάμαι, φείδομαι (Ζησινό, VT, ΑΑΠ ελεώ)	[χφ. PM1]
ελέπω: βλέπω	[χφ. PM1]
ελιγοστά: λίγο (βλ. και μόνο)	[χφ. PM1]
ελιμάσεφε το δονιν: έλιωσε το χιόνι	[χφ. PM1]
εμέν, κλπ., (και) αυτοπαθής αντων.: τον εαυτό μου· εγώ εμέν σκοτώνω 'σκοτώνω τον εαυτό μου' (με το ποτό στη συγκεκρι. περίπτωση)	[PM]
εμιδέα, η: μέση (Τραπ. μέσε)	[χφ. PM2]
εμόν: δικό μας (;)	[χφ. PM1]
εμπαλίζω: μπαλώνω	[χφ. PM1]
εμπροστικός, επίθ.: πρώτος, αρχικός	[PM]
εμπρό μ' έλα:	[χφ. PM1]

<i>ένα</i> : απ' ένα ένα = λεπτομερώς	[χφ. PM1]
<i>εντάμα(ν)</i> : μαζί (το τελικό /n/ προστίθεται στο Σαράχο (;) πβ. και Hasan)	[χφ. PM1]
<i>εντροπάρης</i> : ντροπαλός, συνεσταλμένος ≠ ανέντροπος	[χφ. PM1]
<i>εντώνα/εντώκα</i> :	[χφ. PM1]
<i>έξαμο</i> , ο: μονάδα μέτρησης μήκους	[χφ. PM2]
<i>εξαμώνω</i> , ρ.: 1. Τεντώνω τα χέρια, 2. Μετρώ	[χφ. PM2]
<i>εξάπλωμα</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>έξαστρα</i> , τα: και <i>εξάστρα</i> ο αστερισμός των Πλειάδων (Τραπ. <i>εξιάστρον</i> , το)	[χφ. PM2]
<i>εξταμπελώνω</i> : αποτιμάζω, αποσκονίζω	[χφ. PM3]
<i>εξυμίζω</i> : ξυπνώ (ΑΑΠ <i>εξυπνίζω</i>)	[χφ. PM1]
<i>έξω</i> :	[χφ. PM1]
<i>επαίρω</i> : <i>επαίραινα</i> , <i>επήρα</i> , <i>έπαιρε</i> , <i>επαρείτε</i> , <i>επαίρουμε</i> , <i>επάροθα</i>	[χφ. PM1]
<i>έπαρε</i> . ρ.: πήρε (;)	[χφ. PM2]
<i>επράς</i> : μόλις λίγο πριν (<i>επράτς</i> VT: at once)	[χφ. PM1]
<i>επύστερα</i> : τέλος	[χφ. PM1]
<i>εργώ</i> , <i>εριγώ</i> : ριγώ	[χφ. PM1]
<i>ερεββής</i> : βλ. <i>Ρεββής</i>	[PM]
<i>ερεύκομαι</i> : εξερευγόμαι (VT <i>ερεύκομαι</i>) (<i>Ζησινό</i> , <i>αποτσε-ντρίουμαι</i>) περιστρέφομαι, τινάζομαι απότομα (τουρκ. <i>eğirmek</i>)	[χφ. PM1]
<i>έρκος</i> , το: πύον (μόλυνση VT) < <i>έλκος</i>	[χφ. PM1]
<i>έρχομαι</i> (<i>sic!</i>): <i>έρχομαι</i> (παρ' Οθωμανούς <i>έχομαι</i>). Φρ. <i>έρτε σο νού μ'</i> θυμάμαι	[χφ. PM1]
<i>εσόν</i> : δικό σου	[χφ. PM1]
<i>εσκία</i> , η: (Τραπ. <i>ισκιά</i> , η)	[χφ. PM2]
<i>εσ'κώνω</i> : σηκώνω	[χφ. PM1]
<i>εσ'κώσιμο</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>έτερος</i> : φρ. <i>έτερον τίπο</i> : τίποτε άλλο [PM], <i>έτερο σόι</i> : αλλιώς	[χφ. PM1]
<i>ετία</i> , η:	[χφ. PM1]
<i>ετοτεχάν</i> : τότε δα	[χφ. PM1]
<i>ετσειάντσαικα</i> , <i>επίρρ</i> .: εκεί πέρα	[PM]
<i>ευδάζ'</i> / <i>ευδιάζει</i> : ο καιρός γίνεται καλός, πβ. <i>έχτρεα</i>	[χφ. PM1]

ευρίσκω: βρίσκω (εύρα, εύρ', ευρείτε, ευρέθα, ευρισμένος)	[χφ. PM1]
ε'είρω: πέφτω κάτω (Ζησινό γείρω)	[χφ. PM1]
ευτῶναιρώνω: αδειάζω	[χφ. PM1]
ευτσή, η: ευχή	[χφ. PM1]
εφτάνω: ωριμάζω (εφτάσανε τ' απίδε)	[χφ. PM1]
εφταίγω: φταίω	[χφ. PM1]
εχουγεύω, ρ.μ.α.: διαβάζω (< τουρκ. <i>oku-</i> με πιθ. επίδρο. από την ελλ. αύξηση: *οχουγεύω – εχούγεψα)	[PM]
εχρωστώ: χρωστώ (Ζησινό, χρωστώ)	[χφ. PM1]
εχτιάρης, ο: γέρος (κοινότερο έναντι του γέρο)	[χφ. PM2]
έχτρεα: ευδία (ΑΑΠ, αίθρα)	[χφ. PM1]
εχτρεύω: ηρεμώ	[χφ. PM1]
εχωρώ: (ΑΑΠ χωράω)	[χφ. PM1]
ζαντζί, το: πράσινη μούχλα σε χάλκινα σκεύη	[χφ. PM1]
ζαρά: λοξά (ζαρός VT)	[χφ. PM1]
ζαρώνω: ζαρώνω (ρήμα μεταβατικό & αμετάβατο)	[χφ. PM1]
ζέξη, η: «ή ἄρθρωσις τῶν ὀστέων» (VT, ΑΑΠ: λείπει)	[χφ. PM2]
ζεπίρας, ο: κουνάβι (τουρκ. ζερταβάς) (λείπει VT, ΑΑΠ ζεπίρα)	[χφ. PM1]
ζευλί, το: (VT, ΑΑΠ, λείπει)	[χφ. PM1]
ζήσιμο, το:	[χφ. PM1]
ζίζω: ζυγίζω (Ζησινό, ζυάζω)	[χφ. PM1]
ζ'μοπίνακο, το: σκάφη ζυμώματος	[χφ. PM1]
ζ'μώνω:	[χφ. PM1]
ζ'μωτέρι, το: σκάφη ζυμώματος	[χφ. PM1]
ζο, το: ζώο (πληθ. τα ζα, και Hasan) το χτήνον	[χφ. PM1]
ζογάρι, το: ζευγάρι, ζεύγος (Τραπ. ζευγάρ')	[χφ. PM2]
ζουζάτσιν, το: ζώνη για τη βράκα, βρακοζώνι (VT, ΑΑΠ όχι με την ίδια σημασία)	[χφ. PM1]
ζουμάτσιν, το: «ταὐτὸν τῷ δειλίδι, ὃ ἴδε» (λείπει λήμμα δειλίδι από τον Παρχ.· ο VT ερμηνεύει το ζουμάτσιν ως 'βρακοζώνια'· ΑΑΠ. λ. ζουζάκιν: «Θηλειὰ εἰς τὸν γύρον τῆς βράκας, διὰ τῆς ὁποίας περνοῦν τὴν βρακοζώναν»· δεν φαίνεται καθαρά από τον Παρχ. αν η λέξη δειλίδιν χρησιμοποιείται ή όχι στο Σαράχο).	[PM]
ζυγόν, το: «ὁ ζυγὸς τοῦ ἄρότρου» (στο χφ. ο Παρχ. γράφει τὸ ζῖγὸ, όπου το ἰ παριστάνει πιθανώς τον φθόγγο [w]· τον ίδιο	

φθόγγο έχω παρατηρήσει και εγώ στην προφορά της λέξης σιμά) (πληθ. τά ζιγά) (VT, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM1]
ζυγώνω: λιποθυμώ	[χφ. PM1]
ζω: ζω	[χφ. PM1]
ζωνάρι το: ζωνάρι	[χφ. PM1]
ηλάζω: βάζω κάτι στον ήλιο	[χφ. PM1]
ημερούμαι: μένω κατά τη διάρκεια της ημέρας	[χφ. PM1]
ημερών': ξημερώνει	[χφ. PM1]
θαμάουμαι/θαμάσκουμαι: θαυμάζω (αόρ. εθαμάγα/εθαμά- στα)	[χφ. PM1]
θαμνί, το: φουντουκιά	[χφ. PM2]
θάνατο, ο: θάνατος	[χφ. PM1]
θανή, η: κηδεία	[χφ. PM2]
θαρατσείο: προθάλαμος	[χφ. PM2]
θάτσι, το: βυζί (VT, ΑΑΠ, λείπει)	[χφ. PM1]
θάφτω: θάβω	[χφ. PM1]
θεία, η: θεία (πληθ. τα θάδᾶ), αδελφή του πατέρα	[χφ. PM2]
θείον, ο: αδελφός του πατέρα	[χφ. PM1]
θελυκό, το: θηλυκό	[χφ. PM1]
θερίζω: θερίζω	[χφ. PM1]
θέρνο, ο: Ιούλιος	[χφ. PM2]
θέσπε: ίσως	[χφ. PM1]
θήκω: τοποθετώ (αόρ. έθεκα) (Ζησινό, θένω)	[χφ. PM1]
θοκάρι, το: φτυάρι για τη φωτιά (VT, ΑΑΠ θρακάριν)	[χφ. PM1]
θρακώνω: επί των αθράκων αναφθέντων (Ζησινό, αθρακώνω) αμτβ.	[χφ. PM3]
θρεφίζω: τρέφω	[χφ. PM1]
θρίβω: θρίπτω (Ζησινό τρίβω)	[χφ. PM1]
θρύμμα, το: στιγμή (πβ. ένα θρύμμα =μια στιγμή) (θρύμμα = θραύσμα VT)	[χφ. PM1]
θώπεκας, ο: τσακάλι (πληθ. οι θωπεκάντ')	[χφ. PM2]
ιβόρα, η:	[χφ. PM1]
ιβορίζω:	[χφ. PM3]
ιδείμενο, το: το να βλέπει κανείς	[χφ. PM1]
ιδρωμα, το: (πληθ. ιδρώματα)	[χφ. PM1]
ιδρώνω: ιδρώνω	[χφ. PM1]

-ίζω (μεταβιβαστική κατάληξη ρήματος): πβ. τουρκ. ρήματα με το μόρφημα <i>-dir-</i>	[PM]
<i>ίρο, ο</i> : ουράνιο τόξο	[χφ. PM2]
<i>ίσα</i> : αλήθεια (<i>ίσα λες</i>) (VT, ΑΑΠ)	[χφ. PM1]
<i>ισάζω</i> : ισιώνω; (αόριστος <i>ίσαξα</i>)	[χφ. PM1]
<i>ισλευύω</i> : εργάζομαι (έν περιοχῇ Σαράχου λείπει)	[χφ. PM1]
<i>ιφτέριν, το</i> : φτυάρι (VT <i>ιφτιάρι</i> , ΑΑΠ <i>φτάρι</i>)	[χφ. PM1]
<i>καβαλιτδεύω</i> : ιππεύω – πβ. Ζησινό πινεύω	[χφ. PM1]
<i>καγκάνα/καγγάνα, η</i> : κουνούπι (VT -γκ-)	[χφ. PM2]
<i>κάθα</i> : κάθε (<i>κάθεν</i> μπροστά από φωνήεν)	[χφ. PM1]
<i>καθαρά, τα</i> : σιταρένιο αλεύρι	[χφ. PM2]
<i>καθήνεμο, το</i> :	[χφ. PM1]
<i>κάθουμαι</i> : κάθομαι (Hasan 'gaxime)	[χφ. PM1]
<i>καίζω</i> : κράζω ισχυρότατα ίνα ακούη τις (χάριν αστειότηας) οίον προς παρθένους	[χφ. PM3]
<i>καϊνά</i> αντωνυμία: κανέναν	[χφ. PM2]
<i>καϊπώνω</i> : χάνω (έν περιοχῇ Σαράχου λείπει)	[χφ. PM1]
<i>καλαθοτσόιλης</i> : κοιλαράς	[χφ. PM1]
<i>καλός</i> : συγκριτ. <i>κάλλιος/καλύτερος</i>	[χφ. PM1]
<i>καλοσύνη, η</i> :	[χφ. PM1]
<i>καλαμέζω</i> : (ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM3]
<i>καλαντάρα, η</i> : όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
<i>καλόερο, ο</i> : καλόγερος (θηλ. η <i>καλόγρά</i>)	[χφ. PM1]
<i>Καλόμηνο, ο</i> : Μάης (Τραπ. <i>Καλομηνάς</i>)	[χφ. PM2]
<i>κάμα, το</i> : (αντίθετο του <i>χαρά</i>)	[χφ. PM1]
<i>καμία</i> : <i>καμία ου</i> = ποτέ (Σαράχο <i>καμίαν</i>) VT	[χφ. PM1]
<i>καμιάνα, η</i> : γιαγιά (κλητ. <i>καμιά</i>) βλ. επίσης <i>μάμμη</i> , (Τραπ. <i>καλομιάνα</i>)	[χφ. PM2]
<i>καματερό</i> : η εργάσιμη ημέρα (Τραπ. <i>έπεργος</i>), αντώνυμο: <i>έξαργο</i>	[χφ. PM2]
<i>καμίσι, το</i> : πουκάμισο	[χφ. PM2]
<i>κάμνω</i> : εργάζομαι, ρέω, κυλάω, στριφογυρίζω (πβ. <i>αναβλύζω</i> ;)	[χφ. PM1]
<i>κάμπωμα, το</i> : το κλείσιμο των ματιών (πβ. <i>καμύειν</i>)	[χφ. PM1]
<i>καμπώνω, καμύωνω</i> : καμύω (ΑΑΠ, λείπει)	[χφ. PM3]

καπάνιν , το: βραχώδης λόφος (πβ. <i>καπάνι</i> , το: βουνό, Ζησινό) (VT, ΑΑΠ με αυτή τη σημασία) το μικρό/ μωρό (;)	[χφ. PM1]
καπνό , ο: καπνός (π.χ. της φωτιάς)	[χφ. PM2]
καπόσος , αντων.: κάμποσος (ΑΑΠ: <i>καμπόσος</i> , <i>κάποσος</i> · VT: <i>κάποσο</i>)	[PM]
καράβι , το: καράβι	[χφ. PM1]
καρακότζιλο , ο: καλικάντζαρος	[χφ. PM1]
καρδία , η· φρ. [<i>αγαπώ</i>] <i>ασην καρδιάν</i> [να]: [θα ήθελα] πάρα πολύ [να]	[PM]
καστανώνα , η: περιοχή με πολλά κάστανα	[χφ. PM1]
κάστρο , ο [<i>sic</i>]: κάστρο	[χφ. PM1]
κατηβάσιμο , το:	[χφ. PM1]
κατηβήνεμο , το:	[χφ. PM1]
κατολέγιο , ο: γάτος (πληθ. οι <i>κατολέι</i> / <i>κατολέγ'</i> / <i>κατολεζαντ'</i> / <i>κατολεγιάντ'</i>)	[χφ. PM2]
κατουρί : φρ. <i>κατουρί νερόν</i> : βρώμικο νερό (VT: λείπει)	[PM]
κατουρώ : κατουρώ	[χφ. PM1]
κατσέτιν , το: κορυφή λόφου [VT] (<i>κατσάτα</i> : μέτωπο, Ζησινό ΑΑΠ) (Τραπ. <i>κατσίν</i>)	[χφ. PM2]
κατσι(μ)παλι , το: ομίχλη (Τραπ. <i>δείσα</i>)	[χφ. PM2]
κατώ : κελλάρι, υπόγειο Ζησινό (Τραπ. <i>μαντρίν</i>)	[χφ. PM2]
καυκάλιν , το: «πᾶν κοίλωμα, ἰδίως αὐτὸ κάτω ἀπὸ τὸ γόνυ· ἰγνύα» (ΑΑΠ και VT: λείπει η συγκεκρ. σημασία)	[χφ. PM1]
καυτσίν , το: κούπα, κύπελλο	[χφ. PM2]
κάψιμο , το: κάψιμο	[χφ. PM1]
κενώνω : αδειάζω	[χφ. PM1]
κερεντή , η: μεγάλο δρεπάνι, κόσα (ΑΑΠ, VT)	[χφ. PM2]
κεχειπάρ' , το: κεχειμπάρι	[χφ. PM1]
κιρκιλεάζω : διασκορπίζω	[χφ. PM3]
κλαίω : κλαίω, παθ. <i>κλάφκουμαι</i>	[χφ. PM1]
κλαντζέας : κλανιάρης, <i>κλατζένο</i> = κλατζένιος	[χφ. PM1]
κλάνω : κλάνω	[χφ. PM1]
κλεθρώνω , η:	[χφ. PM1]
κλέφτης , ο: κλέφτης (Τραπ. <i>κλέφτες</i>), (θηλ. <i>κλέφτρα</i>)	[χφ. PM1]
κλιβάνιν , το: φούρνος (τουρκ. <i>tandır</i>) (VT, ΑΑΠ)	[χφ. PM1]
κλίνω : κλίνω	[χφ. PM1]

κλώθω : γίνομαι ευτραφής [sic], (κλώσκουμαι, κλωσμένος)	[χφ. PM1]
κνιδέα , η: τσουκνίδα (Τραπ. κινθέα)	[χφ. PM2]
κοβάλεμα , το:	[χφ. PM1]
κοβαλώ :	[χφ. PM1]
κόδι , το: ανθρώπινο σώμα (Τραπ. κορμίν, το)	[χφ. PM2]
κοκορίζω : κατασκευάζω κοίλωμα, κατασκευάζω κάλυμμα (VT κοκκορίζω εξοντώνω με νύχια, πόδια)	[χφ. PM3]
κολοτζύθόσπορο , το:	[χφ. PM1]
κόμι , το: καλύβα στην εξοχή (βλ. και σταλί)	[χφ. PM1]
κονουδέυκουμαι : διαλέγομαι (ρ. αποθετ.)	[χφ. PM1]
κοντύνω : κονταίνω (ρ. μτβ. και αμτβ.)	[χφ. PM1]
κοπανίζω :	[χφ. PM1]
κόπιν , η: (VT, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM1]
κορμερό , το: κυφέλη, (Ζησινό – Μουσουλμάνοι)	[χφ. PM2]
κορμίν , το: κορμός δέντρου, κούτσουρο	[χφ. PM2]
κόρτιν , το: (VT, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM1]
κορτσίδιν , το: αίγαγρος (Σαράχο) (VT αυτή τη σημασία, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM2]
κορτσοπούλ' : υποκοριστικό του κόρ'τσ'	[χφ. PM1]
κοσσάρα , η: κότα (Οφισ Χρ. και Τραπ.)	[χφ. PM2]
κοσσαροπούλ' : υποκοριστικό του κοσσάρα	[χφ. PM1]
κόστακας , ο: τζίτζικι, ακρίδα (Τραπ. τσίχρίτόν)	[χφ. PM2]
κόσσ'φας , ο: κότσιφας (πληθ. οι κοσφάντες ή κοσφάντ') (Τραπ. η κόσσ'φα)	[χφ. PM2]
κότσα , η: φτέρνα (Τραπ. το κοτσ')	[χφ. PM2]
κοτσί , το:	[χφ. PM1]
κοτθύμπελο το: δαμάσκηνο (πληθ. κοτθύμπελα, πβ. κοτθύ- μπελα ηδί τρωσ; = δαμάσκηνα μήπως τρωσ;) (Τραπ. κοκκύ- μελο) Hasan	[χφ. PM1]
κοτσινάδα , η: κρόκος αβγού [VT]	[χφ. PM1]
κοτσύρεύω : οικονομώ (Ζησινό: κοτσύραδεύω) (VT λείπει), πβ. οικοτσύρης	[χφ. PM1]
κοτσινάδα , η: κρόκος αβγού	[χφ. PM2]
κοτύλα , η: τα κοτύλες (VT αυχένας)	[χφ. PM1]
κουδούτσί , το: ράμφος, κλειτορίδα (VT κουδούκι = ράμφος, θηλή)	[χφ. PM2]
κουίζω : φωνάζω, κραυγάζω	[χφ. PM1]

κούκο , ο: κουκουβάγια, πληθ. <i>κουκάντες/κούτθοι</i>	[χφ. PM2]
κούκουρα (;): Ζησινό γουβιστά	[χφ. PM1]
κούκουρος : κυρτός	[χφ. PM1]
κουκούτσιν , το: (Ζησινό <i>κούκουτσο</i> , VT, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM1]
κουλάντζι , το: περίττωμα/περιττώματα προβάτων	[χφ. PM1]
κουλβαρίζω : κυλίω ή κατρακυλώ	[χφ. PM1]
κιουμέσιν , <i>κῦμέσιν</i> το: κοτέτσι (η <i>καβιδερή</i> , Ζησινό): (τουρκ. <i>küimes</i>) κοτέτσι (VT <i>κιουμέσι</i> – <i>küimes</i> & <i>κηρήθρα</i> , ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM2]
κουλουγκρुβαρίζω : κυλώ, πέφτω (αβέβαιη σημασία)	[χφ. PM1]
κουμουλογνάθης : αυτός που έχει πεταχτό ή χαμηλό σαγόνι	[χφ. PM1]
κουμούδι , το: αγκαθωτό κέλυφος κάστανου [VT]	[χφ. PM1]
κούμπαρε : κλητική του <i>κουμπάρος</i>	[χφ. PM2]
κουνίζω : <i>κουνίζω το μωρό</i>	[χφ. PM1]
κουντούρα , η: όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
κουπίζω : χώνω	[χφ. PM]
χύνω (ΑΑΠ, λείπει)	[χφ. PM3]
κουρεύω : κουρεύω πρόβατα (Ζησινό, <i>κρικεύω</i>)	[χφ. PM1]
κουρίκα , η: πουλάρι (<i>κουρίαιν</i> = πώλος όνου στο ΑΑΠ, δεν υπάρχει στο [VT])	[χφ. PM2]
κουρουλεύκουμαι : κομπάζω	[χφ. PM1]
κουρτώ : (β' προσ. <i>κουρτάς</i>) καταπίνω	[χφ. PM1]
κούσκουτσο , το: σκληρό φρούτο ακατάλληλο για βρώση (π.χ. βελανίδι, κουκουνάρι) [VT <i>tomurcuk</i> = μπουμπούκι, οφθαλμός, πβ. <i>κουσκούτσι</i> = άκρη της θηλής]	[χφ. PM1]
κουτάβι , το: κουτάβι	[χφ. PM1]
κουτίστρα , η: «σταφυλή, γαργαρεών. Λέγεται και <i>κουρτίστρα</i> (Ζησινό)» (δεν είναι ξεκάθαρο από το κείμενο αν η λέξη λέγεται και στο Σαράχο και στη Ζησινό· VT: <i>κουρτίστρα</i> και <i>κουρτίχτρα</i> 'uvula').	[χφ. PM1]
κουτούφαλος : ελαφρόμυαλος	[χφ. PM1]
κουτσόφλανο , το: σταμνοστάτης	[χφ. PM1]
κουφόστομος : αυτός που δεν έχει δόντια	[χφ. PM1]
κόφτω : κόβω, παθ. <i>κόφκουμαι</i>	[χφ. PM1]
κοχλίδι , το: σαλιγκάρι	[χφ. PM2]
κοχράκα , η: κοράκι	[χφ. PM2]

κόψιμο , το: κόψιμο	[χφ. PM1]
κρέας , το: κρέας (γεν.: του κρεατί, πληθ. τα κρέατα)	[χφ. PM2]
κρεβάτι το: κραβάτι	[χφ. PM1]
κρεμνό , ο: γκρεμός	[χφ. PM1]
κριθάρι , το: κριθαράκι ματιού (;)	[χφ. PM1]
κρίμα , το: κρίμα	[χφ. PM1]
κρούω :	[χφ. PM1]
κρύο , ο: κρύο	[χφ. PM2]
κωβοτσίτα , η: σαύρα (Τραπ. κωλιδαύτρα)	[χφ. PM2]
κώλο , ο: κώλος (πληθ. τα κώλιτα), Όφισ	[χφ. PM2]
κωλοπούτσα : κοντή και χοντρή πούτσα	[χφ. PM1]
κώμ' (;): εξοχική κατοικία, Όφισ (Τραπ. = cowpen?)	[χφ. PM2]
κωφώνω : κουφάινω	[χφ. PM1]
λακϋρτεύω : (έν περιοχῇ Σαράχου λείπει) ομιλώ	[χφ. PM1]
λαλώ : καλώ, φωνάζω	[χφ. PM1]
λαμπάδα , η: λαμπάδα	[χφ. PM1]
λάντσι , το: οστό της κνήμης, καλάμι	[χφ. PM2]
λαρώνω : θεραπεύω	[χφ. PM1]
λαταρίζω : κινώ, ασπαίρω	[χφ. PM1]
λατσίζω : αυλακιάζω (VT λείπει)	[χφ. PM1]
λαφρόκωλος : αυτός που μπορεί εύκολα να σηκωθεί	[χφ. PM1]
λάχτα , η: κλωτσιά	[χφ. PM2]
λαχτοκοπώ : κλωτσώ (Ζησινό, λαχτοπατώ) (ΑΑΠ, κλωτσώ, VT = throw legs and arms about)	[χφ. PM1]
λέγω : λέω (παθ. λείσκουμαι [sic])	[χφ. PM1]
λεφτοκάρι , το: φουντούκι, Hasan <i>lefdo 'garæ</i>	[χφ. PM2]
λίβα , η: σύννεφο (πληθ. τα λίβιά, Τραπ. τα λίβια)	[χφ. PM2]
λιβοχάς , ο: ήπια θερμοκρασία	[χφ. PM1]
λιβώνω : ο ουρανός συννεφιάζει, μεταφορικά: στενοχωριέμαι	[χφ. PM1]
λίγδα , η: λίγδα	[χφ. PM2]
λιγέριν , το: φράχτης από βέργες (VT & ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM1]
λιθάριν , το: η πέτρα, πληθ. τα λιθάρε	[χφ. PM1]
λιλί , το: πουλάκι (ανδρικό μόριο)	[χφ. PM2]
λιμανλαεύ' : η θάλασσα είναι ήρεμη	[χφ. PM1]

λιμό , ο: πείνα	[χφ. PM2]
λίνοβρατσί , το: σώβρακο (VT λινό σαλβάρι)	[χφ. PM1]
Λιτροπί , το: το πανηγύρι του Αγιαννιού, 24 Ιουνίου	[χφ. PM1]
λόγος , ο: λόγος	[χφ. PM1]
λονάρι , το: λανάρι (πάγκος για το ξάσιμο μου μαλλιού (;) αργαλειός (;)) ΑΑΠ, λανάριν	[χφ. PM1]
λούγκα , η: «ταυτόν τῷ παρὰ Ζησινώταις λαύρα» (δηλ. «φλόξ, λαύρα») (VT, σημ. φωτιά), (όχι στο ΑΑΠ), Σαράχο, λαύρα (Όφρις), (Τραπ. βρούλα)	[χφ. PM1]
λούζω : λούζω, παθ. λούσκομαι/λούχομαι	[χφ. PM1]
λουλούκα , η: οποιοδήποτε κυλινδρικό αντικείμενο	[χφ. PM1]
λουπά , η: ποτίστρα (Ζησινό) (πληθ. τα λουπάδᾶς)(πβ. Όφρις το νουπιάν)(δεν υπάρχει στο ΑΑΠ)	[χφ. PM2]
λυκίμενιν , το: λυχνάρι (Σαράχο) (λυχνάρι Όφρις) (λυκμᾶνιν ΑΑΠ)	[χφ. PM2]
λύκον , ο: λύκος (πληθ. οι λύτῶ')	[χφ. PM1]
λυκοκα(λο)μάννα , η: προγιαγιά	[χφ. PM2]
λυκοπάππο , ο: προπάππος	[χφ. PM2]
λυκοχαντζου , η: περίοδος από 9 - 21 Μαρτίου κατά την οποίαν πιστεύεται ότι ο καιρός θα χειροτερέψει	[χφ. PM1]
λύνω : λύνω (Ζησινό, ελύζω)	[χφ. PM1]
λωρί , το:	[χφ. PM1]
μαγαρισί , η: το ανθρώπινο περίττωμα (ευφημισμός)	[χφ. PM2]
μαγερεία , η: το μαγειρεμένο φαγητό (χρησιμοποιείται μόνο για φαγητό στον Όφι) (VT) (Τραπ. φαΐν)	[χφ. PM2]
μάγια , η: (σκλαβάκια Όφρις)	[χφ. PM2]
μαγκαφάς , ο: κεφάλας, χοντροκέφαλος	[χφ. PM2]
μάγο , ο: μάγος (θηλ. μάισσα)	[χφ. PM1]
μαγουλίτρα , η: μικρό μαξιλάρι	[χφ. PM2]
μαδεύω : οικονομώ (VT, λείπει) < ομαδεύω	[χφ. PM1]
μαερεύω : μαγειρεύω	[χφ. PM1]
μαζαλάτσι , το: άγουρος καρπός με πράσινο κέλυφος Σαράχο (ΑΑΠ, VT λείπει)	[χφ. PM2]
μακρογούλης : αυτός που έχει μακρύ λαιμό	[χφ. PM1]
μακροφώλης : με μεγάλο πέος	[χφ. PM1]
μαλάζω : κάμνω σταθμόν. Και επί των πτηνών, όταν κάθονται (VT πατάω πάνω σε, μένω, παραμένω) (ΑΑΠ διαφορετική σημασία)	[χφ. PM3]

- μάλαμα**, το: χρυσάφι [χφ. PM1]
- μάμμη**, η: (μάμμη) (ο Hasan λέει η μαμμή) (VT γιαγιά, μαιία) [χφ. PM1]
- μαμμή**, η: γιαγιά [PM] (και VT: στον ΑΑΠ λήμμα μαμμή αλλά με άλλη σημασία [‘μαιία’]: ο Παρχ. γράφει μάμμη (όπως στα αρχαία), η λ. όμως προφέρεται με τόνο στη λήγουσα). (πλ. οι πολλοί [sic] μαμήδας = τόσες πολλές μαιές) [χφ. PM2]
- μάννα**, η: μητέρα (Κλητ. μά Όφρις) [χφ. PM2]
- μάνναχος**, επίθ.: μόνος (ΑΑΠ & VT: μαναχός) [PM]
- μαναχότε**, η: μοναξιά (Τραπ. μονασία) [χφ. PM2]
- μαντάρρα**, η: το όσχεον των αιδοίων Όφρις [χφ. PM2]
- μάντζ’**: άγουρος [χφ. PM1]
- μαραζούμαι**: τρελαίνομαι (πβ. παλαλούμαι) (ΑΑΠ μαραζώνω με άλλη σημασία) [χφ. PM3]
- μαρκάτι**, το: γιαούρτι, μαγιά/ζύμη (;), Τραπ. μαρκάτ’ [χφ. PM2]
- μασητέριν**, το: τα μεσητέρεα (VT λείπει, ΑΑΠ μασητέρια) [χφ. PM1]
- μασσώ**: μασσάς (β’ προσ.) (προστ. μάσσα, μασσέσιτε) [χφ. PM1]
- μαστή**, η: σκύλα (κυριολεκτικά και μεταφορικά για γυναίκα) Όφρις (VT) [χφ. PM2]
- μασχαράντες**, -νταινα, -ντικο: αστείος (< μασκαράς) [χφ. PM1]
- ματαθήκω**: (Ζησινό, ματατοπίζω, VT, λείπει) [χφ. PM1]
- ματαπλάσιος**, ο: μολυσματικός, λοιμώδης, μεταδοτικός [χφ. PM1]
- μάτεμ**: πριν (σύνδεσμος) (πβ. μάτεμ στείλ’ με ου πάγω), μά-τεμ/μάλεμ έρτε (;), Παρχ. μαθέ έρτε; [χφ. PM1]
- μάτι**, το: μάτι (Ζησινό) [χφ. PM2]
- ματρίν**, το: μαντρίν (;) μαντρί, μάντρα (Σαράχο), μαντρόπον (ασαφές) [χφ. PM2]
- μάτδιν**, το: η λαβή του αρότρου (λείπει ΑΑΠ, VT) [χφ. PM2]
- μαυρούλα**, η: όνομα αγελάδας [χφ. PM1]
- μαυρόφορος**, ο: αυτός που φοράει μαύρα, (αντίθετο ασπρόφορος) [χφ. PM1]
- μαυρομάτικον**, το: είδος φασολιού (χωρίς όμως «μάτι»!) (VT: λείπει: ο Παρχ. έχει λήμμα «Μαυρομμάτj (ο) ο φάσηλος» από τη Ζησινό) [PM]

μέγλα , η: πέος (Όφρις, Τραπ.) (σκωπτικώς) (ελλείπει στο VT)	[χφ. PM2]
μειζότερο , ο: μεγαλύτερος	[PM]
μεκτέπιν , το: σχολείο (< παλαιότ. τουρκ. <i>mekter</i> · πβ. νεότ. τουρκ. <i>okul</i>) [PM]	
μεκτούπιν , το: γράμμα, επιστολή (< τουρκ. <i>mektup</i>) [PM]	[PM]
μελανίζω : μαυρίζω	[χφ. PM1]
μέλι , το: μέλι (πληθ. τα μέλιτα, Όφρις)	[χφ. PM2]
μελεσσίδι , το: μέλισσα, Όφρις	[χφ. PM2]
μελεσσιδογούρνιν , το: «ή κυφέλη τῶν μελισσῶν» [Παρχ.]: χρησιμοποιείται και το γουρνίν [PM] (Ζησινό γουρνίν) (VT, λείπει ΑΑΠ)	[χφ. PM1]
μέσα , τα: οσφύς Όφρις	[χφ. PM2]
μέσα : ανάμεσα	[χφ. PM1]
μεσάνυχτος επιθ.: μεσάνυχτα Όφρις (Τραπ. μεσάνυχτα)	[χφ. PM2]
μεσημερνέσι , το: μεσημεριανό (το φαετόν)	[χφ. PM1]
μεσημερνᾶουμαι : εργάζομαι/κοιμάμαι ως το μεσημέρι	[χφ. PM1]
μετάξι , το: μετάξι	[χφ. PM1]
μετρούγα , η: μητριά (πληθ. τα μετρούγας), Όφρις	[χφ. PM2]
μήλο , το: επιγονατίδα, αγκώνας (ΑΑΠ και VT: λείπει η συ- γκεκρ. σημασία)	[χφ. PM1]
μύλη (επίσης στο Σαράχο)	[χφ. PM2]
μήνας , ο: μήνας (πληθ. τα μήνα) Όφρις	[χφ. PM2]
μηνοστασία : πρωτομηνιά	[χφ. PM1]
μία : μια φορά (πβ. <i>μία έρθε αδά</i>) (σημ. το θηλ. του αόρ. άρθρ. δεν είναι <i>μία</i>)	[χφ. PM1]
μικούδτικο/μικούστικος (sic): μικρούτσικος	[χφ. PM1]
μιρέζω : μοιράζω (;)	[χφ. PM3]
μισίζω : μοιράζω < ήμισυς	[χφ. PM1]
μοζίν το: αγελάδα η οποία δεν έχει γεννήσει (Σαράχο), δαμάλα 1 έτους (ΑΑΠ αρσενικό μοςχάρι 1 έτους, VT (<i>düne</i> =δαμάλα)	[χφ. PM2]
μόνο : λίγο (βλ. και <i>ελιγοστά</i>) (πβ. <i>άλλο μόνο</i> =σε λιγάκι), μό- νον τσ' <i>άλλο</i> = ύστερα από λίγο	[χφ. PM1]
μοπλάτη , η: η ωμοπλάτη Όφρις	[χφ. PM2]
μουκονίζω : μουγκρίζω (VT, λείπει)	[χφ. PM1]

- μουρταρώνω:** μαιίνω (Ζησινό *σχαντώνω*) (VT λείπει) [χφ. PM1]
- μορφούλα,** η: όνομα αγελάδας [χφ. PM1]
- μουσκάρι,** το: μουσχάρι Όφης, το *μουσκάριν* = μουσχάρι 1-2 ετών (VT *dane*) [χφ. PM2]
- μουσκαρίκα,** η: [χφ. PM1]
- μουσί** το: πόδι ζώου, Όφης [χφ. PM2]
- μουστάζω:** γρονθοκοπώ [χφ. PM1]
- μούτσο,** ο: γάτα Όφης (σκωπτικώς) [χφ. PM2]
- μουχτερόν,** το: γουρούνι (πληθ. *τα μουχτερά*) Όφης [χφ. PM1]
- μύα,** η: μύγα, Όφης [χφ. PM2]
- μυαλό** το: μεδούλι Όφης (Τραπ. *χώρ'*) [χφ. PM2]
- μύξα,** η: μύξα [χφ. PM1]
- μυρίζω:** μυρίζω (παθ.: *μυρίσκουμαι*) [χφ. PM1]
- μύρισμα,** το: το να μυρίζει κανείς [χφ. PM1]
- μυτίν,** το: μύτη [χφ. PM1]
- να:** εκτός από τη χρήση του *να* ως *complementizer* και στη δημιουργία του μέλλοντος, χρησιμοποιείται και σε κατάρες, π.χ. *να μη σώνεις!*· βλ. *αν* [PM]
- ναραϊδή,** η: η νεράιδα, Όφης [χφ. PM2]
- νάτιν,** το (;): ξύλινη λαβή της *κερεντή* (= δρεπάνι, κόσα) Σαράχο (ελλείπει στα ΑΑΠ και VT), (πβ. *νατεύω* ΑΑΠ) [χφ. PM2]
- νεκρίφι,** το: αντικείμενο χωρίς αξία, Όφης [χφ. PM2]
- νενιρίζω:** νανουρίζω (Ζησινό *νανουρίζω*, ΑΑΠ *νά νουρίζω*) [χφ. PM1]
- νεραξία,** η: αηδία, Όφης (< *νερασκούμαι* = *αηδιάζω*) (ως ουσ. ή επίθ.) [χφ. PM2]
- νερασκούμαι** ρ.: αηδιάζω [χφ. PM2]
- νεροκόπαλο,** το: σκιάχτρο το οποίο με τη βοήθεια του νερού παράγει θόρυβο κροτώντας ξύλα (Σαράχο) (πβ. *dursun*, VT, λείπει ΑΑΠ) (πβ. *τσιρίχτρα*, εικασία Μ ότι κάνει το ίδιο, VT) [χφ. PM2]
- νιβόρνος,** ο [Παρχ.: *νηυῶρνος*]: «σκιά, πρὸς ἣν καταφεύγει ὁ ὑπὸ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου καιόμενος» (ο Παρχ. σημειώνει ότι ο τύπος της λέξης είναι *ηυώρα* στον Όφι και *εωώρα* στην Τραπ.· VT: λείπει· ο ΑΑΠ, λ. *βόρα*, παρέχει τύπο *ιβόρα* με διάφορες σημασίες από τον Όφι· ο VT έχει λήμμα *ιβορίζω*)

‘αερίζω’ και διάφορα παράγωγα) [VT, ΑΑΠ, λείπει]	[χφ. PM2]
νιγή , η: γη Όφης, επίσης γη (VT νήη)	[χφ. PM1]
νίψιμο , το: το πλύσιμο του προσώπου (σημ. στο περιθώριο: - μο < απαρέμφατο)	[χφ. PM1]
νιότος , ο: νότος Όφης, Κρώμνη (επίσης: τσίσέ - Τραπ.)	[χφ. PM2]
νοσάκα , η: θηλυκό κοτόπουλο που δεν έχει γεννήσει ακόμη	[χφ. PM1]
νουπχάνι , το: ποτίστρα, γούρνα (VT & ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM1]
ντο : τι, π.χ. ντο στέκουμε; = τι στέκουμε; (πληθ.)	[χφ. PM1]
ντος/ντώσειτε :	[χφ. PM1]
νύφε , η: νύφη (πληθ. τα νυφάδās), Όφης	[χφ. PM2]
νυφίτσα η: νυφίτσα	[χφ. PM1]
νυχτερίδα , η: νυχτερίδα, Όφης (Τραπ. νυχτοπούλι)	[χφ. PM2]
νυχτοκόχρακας , ο: κουκουβάγια, ερωδιός της νύχτας (;), Όφης	[χφ. PM2]
ξάνω : (ξάσκουμαι)	[χφ. PM1]
ξενιτάρά η: γυναίκα της οποίας ο άντρας βρίσκεται στην ξενι- τειά, Όφης	[χφ. PM2]
ξενιτάρης , ο: ξενιτεμένος, Όφης (Τραπ. ξενιτέας)	[χφ. PM2]
ξένος , ξένισσα, ξένο:	[χφ. PM1]
ξερασία , η: ξηρασία	[χφ. PM1]
ξερεακός , ο [sic]: ισχνός	[χφ. PM1]
ξερός : παράψητος	[χφ. PM1]
ξεροβέζω : (θα βέγω βλ. λ. βέχω) (Ζησινό ξεροβέχω) (ΑΑΠ, ξε- ροβέχω)	[χφ. PM1]
ξιφί , το: χαβλιόδοντας, Όφης, ξυφί (= κυρτό δόντι ανθρώπου, χοίρου)	[χφ. PM2]
ξιφού , η: γυναίκα με πεταχτά δόντια	[χφ. PM1]
ξουράφι , το: ξυράφι Όφης (Τραπ. ξυράφ’)	[χφ. PM2]
ξυλοκαύτσι , το: μικρό ξύλινο πιάτο/κούπα. Όφης	[χφ. PM2]
ξυλοφαιίζω : ρινίζω ξύλα	[χφ. PM1]
ξυλώνω : γίνομαι σαν ξύλο (Ζησινό, αποξυλώνω)	[χφ. PM1]
ξυμνίζω : ξυπνάω (ρ. μτβ.), (ξυμνίζουμαι) (ρ. αμτβ.) (πβ. και εγνεφίζω)	[χφ. PM1]
ξύνω : χύνω	[χφ. PM1]
ξυρίζω : ξυρίζω (Ζησινό, ξουρίζω)	[χφ. PM1]

ξω'ύρι, το: «το εσώτατον μέρος της οικίας, το οποίον έχει τα παράθυρα προς τα έξω, και εκατέρωθεν δωμάτια (παρά χριστιανοίς *χαϊάτζι*)» (φραντσά = χειμερινό δωμάτιο, Σαράχο – φραντσά VT, φραντρίαν ΑΑΠ) - μπαλκόνι, εξώστης, Σαράχο [PM]

οβάζω: γεννώ αβγά (Ζησινό, οβγάζω) [χφ. PM1]

οδά: γιατί [χφ. PM1]

όδεν: γιατί (όδεν VT) [χφ. PM1]

οζοποίησης, ο: κατεργάρας, πειραχτήρι [χφ. PM1]

οικοτούρης, ο: νοικοκύρης (θηλ. *οικοτσυρά*, η) [χφ. PM1]

όκι, το: βέλος Όφρις [χφ. PM2]

οκνάουμαι: οκνώ [χφ. PM1]

ολιγοζώετος: έζησε λίγο [χφ. PM1]

όλων, επίρρ.: απ' όλους κλπ. (χρησιμεύει στη δήλωση του σχετικού υπερθετικού βαθμού): *όλων καλόν* 'καλύτερο απ' όλα τα άλλα'. *όλων ο τρανόν αδελφό μ'* 'ο πιο μεγάλος από τους αδελφούς μου'. *όλων εμπρόν* 'στην αρχή, πολύ καιρό πριν'. *τ' όλων εμπρόν το σανάτι μ'* 'το πρώτο πρώτο επάγγελμά μου'. *τ' όλων εμπροτικών το ταξίν* 'το πρώτο πρώτο ταξί' *όλον ύστερον* (στο Σαράχο διακρίνουν το επίθ. *ούλος* (βλ. λ.) από το επίρρημα *όλων*: ο ΑΑΠ στο λ. *όλος* παρέχει δύο παραδείγματα χρήσης του *όλων* χωρίς όμως να το διακρίνει σαφώς σημασιολογικά και λειτουργικά από το επίθ. *όλος*: το ίδιο λέξι. παρέχει και άλλο παράδειγμα [*όλων οπίσ'*] στο λ. *οπίσω*) [PM]

όλινους όπ' ερωτούνε: δώσε χαιρετίσματα σε όλους όσους ρωτούν [χφ. PM2]

ομάριν, τ': δοκός [Παρχ.] (VT, ΑΑΠ, λείπει) [χφ. PM1]

ομματάζω: [χφ. PM1]

ομματιν, το: μάτι (Σαράχο) (μάτ' Ζησινό) (Τραπ. *ομματ'*) [χφ. PM2]

ομματοτσάτσιν /ομματοτσάτδιν(;), το: βλεφαρίς (Τραπ. *μα-τοτ(σ)άτσ'*) [χφ. PM2]

ομματοκόπιδον, το: βλέφαρον, Σαράχο (VT, ελλείπει από ΑΑΠ) [χφ. PM2]

όμον, πρόθ.: σαν, όπως: *όμον σπαγμένον βούδιν ερόιξεν* 'έπεσε σαν σφαγμένο βόδι', *εφτέγω όμον ντο θέλω* 'κάνω όπως θέλω' [PM]

ομπρό: μπροστά (πβ. *έλα ομπρό μ'*) [χφ. PM1]

ομπρότερα: πρωτύτερα (επίσης *τῶ* 'αλλομπρό) [χφ. PM1]

- ομούδι**, το: μυτίλος, μύδι, Όφεις (Τραπ. *μύδ'*) [χφ. PM2]
- όνεμα**, το: όνομα, Όφεις (πβ. και Dawkins, Σούρμενα) [χφ. PM2]
- όνερο**, το: όνειρο, Όφεις [χφ. PM2]
- ονού**, η: νους [χφ. PM1]
- όνταν**: όταν (ΑΑΠ) [χφ. PM1]
- ονύσι** το: νύχι, Όφεις (Τραπ. *νύσ'*) [χφ. PM2]
- οξέξ**: αξίζει (Ζησινό, *αχρήζω*) [χφ. PM1]
- οξίδι**, το: ξίδι, Όφεις [χφ. PM2]
- οξιδερό**, το: σκεύος που περιέχει ξίδι, Όφεις [χφ. PM2]
- ορθά κάθ'**: [χφ. PM1]
- ορθία**, η: αλήθεια, Όφεις (πβ. *ορθία λες*; =λες αλήθεια) [χφ. PM2]
- όρος**, τ': «όρος λέγουσι τὸ δάσος μόνον ἐν (Σαράχω)» [Παρχ. και PM (πληθ. *τα όρητα*)] (VT· ΑΑΠ: λείπει η σημασία) [PM]
- ορκέα**, η: οργυιά, Όφεις (χωρίς ουράνωση, εφόσον < γ) [χφ. PM2]
- ορμίν**, το: ρυάκι με λίγο ή καθόλου νερό, Σαράχο & Τραπ., *γιομάκ*, Ζησινό (του *γῶρ τ' ορμί* (;)). (ΑΑΠ λ. *ρυμίν*) [χφ. PM2]
- οσπιτάκος**: [χφ. PM1]
- οσπίτι**, το: σπίτι (Hasan *osbi*) (μέρη σπιτιού: *τα χεραμπόλα* (πβ. *έμποδον*, Σαράχο) περιφραγμένος χώρος γύρω από το σπίτι (*θερέμπαλο*: VT, λείπει στο ΑΑΠ)- *θαρατῆιο*: προθάλαμος- *κατώι*: κελλάρι, υπόγειο Ζησινό (Τραπ. *μαντρίν*) [χφ. PM2]
- οτ'**: αφού (*πολλά ουτῶ έν' ότ' είδα τονα*) [χφ. PM1]
- ό,τι** αντων.: ό,τι, αυτό το οποίο [PM]
- ου**, αρνητ. μόριο: *ου πορείς ν' εχουγεύεις* = δεν μπορείς να διαβάσεις (στο λ. θα πρέπει να παρουσιαστούν οι κανόνες που διέπουν τους διάφορους τύπους της λέξης, όπως π.χ. *ουτῶ ακούω 'δεν ακούω' αν τῶου δουλεύεις 'αν δεν δουλεύεις'· αν 'τῶ' έσείς 'αν δεν έχεις' ούτῶε να πάγω 'δεν θα πάω' ξεχωριστή μνεία θα πρέπει να γίνει του εμφατικού τύπου τῶού που χρησιμοποιείται όταν εννοείται ρήμα που μόλις έχει ειπωθεί, π.χ. *Πολλά αῖτικα ονέματα έσανε, αμα χαρ τῶού 'Υπήρχαν πολλά τέτοια ονόματα, τώρα όμως όχι' σε άλλα συμφραζόμενα (αρνητική απάντηση) το αντίστοιχο του**

- κοινού ελλ. *όχι* είναι *γιοχ* (< τουρκ. *yok*). *Ου/ ουτσί* (μπροστά από σύμφωνα), *ουτθ'* (μπροστά από φωνήεντα)⁹ [PM]
- ούβα**, η: χουρμαδιά, Όφισ [χφ. PM2]
- ούγια**, η: παρυφή (πληθ. *τα ούγιας*) [χφ. PM1]
- ου θε να:** δεν θα (*ου θε να πάγω*), *ως ν' έρτε θε να περιμένω* (*να /θε να χρησιμοποιούνται και τα δύο*) [χφ. PM1]
- ούλος:** αρσ. πληθ. ονομ. *ούλοιν*, αιτ. *ουλινούς* (για λόγους έμφασης το /l/ προφέρεται επιλεκτικά μακρό – και το γράμμα <l> διπλασιάζεται επιλεκτικά στη λατινική μεταγραφή (π.χ. παλαιότερα σε επιστολές), όπως και το /l/ ή <l> στο *πολλά*) [PM]
- ουράδι**, το: ουρά, Όφισ (*ουράδιν*, Σαράχο = κόκκυγας) ουρά του ιερού οστού [χφ. PM2]
- ουράνικα:** στον ουρανό (πβ. *ντο τερεις ουράνικα;*) (VT) [χφ. PM1]
- ουρανίστρα**, η: «ή σταφυλή, ό γαργαρεών (Σαράχω)» [Παρχ. «ουρανίσκος (Σαράχω. *κουτίστρα* =σταφυλή, γαργαρεών, ελλείπει στο VT και ΑΑΠ). (Ζησινό και Τραπεζοϋς)»] (ΑΑΠ: ουρανίσκος) (VT *ουρανίτσα*). σταφυλίχτρα, καρύδι, εξόγκωμα λαιμού – VT λείπει, ΑΑΠ = ουρανίσκος) [χφ. PM1]
- ουρένουμαι**, *ουρέθα:* ωρούμαι [χφ. PM1]
- Όφισ**, ο: Όφισ, Όφισ (Τραπ. η Όφ')
- οφλάντι**, το: ντουλάπι για μαγειρικά σκεύη (Τραπ. *σκευοντούλαπον και ράφ'* = ράφι), *οφλάνιν* Σαράχο και ΑΑΠ [χφ. PM2]
- Οφίτες**, ο: κάτοικος του Όφι, Οφίτης (Τραπ. *Οφλής*) [χφ. PM2]
- οφρύδι**, το: φρύδι, Όφισ [χφ. PM2]
- όχτο**, ο: κρημνός, Ζησινό [χφ. PM2]
- Οχτώμπρης**, ο: Οκτώβριος, Όφισ (Τραπ. *τρογομηνάς*) [χφ. PM2]
- οφαρεύω:** φαρεύω (Ζησινό, *ψαρεύω*) [χφ. PM1]
- πάγο**, ο: παγωμένος καιρός, Όφισ (*παγωσιά* Τραπ.) [χφ. PM2]
- παγούδι**, το: πάγος Όφισ, (*παγούρ'*, Τραπεζούντα) [χφ. PM2]
- παγούρα**, η: όνομα αγελάδας [χφ. PM1]
- πάγω:** πηγαίνω (παρατ.: *επέγαινα*, αόρ.: *επήγα*, μετοχή: *πανεμένος*) [χφ. PM1]
- παιδί**, το: παιδί (πληθ. *τα παιδιά*) (Hasan o be 'das - ta be 'dia) [χφ. PM1]

⁹ Για τους φωνολογικούς κανόνες που διέπουν τους τύπους του *ου* στο χωριό «Ανάστα» βλ. Sitaridou (2014: 121).

<i>πακλεύω, πακλαεύω</i> ρ.: καθαρίζω (< τουρκ. <i>paklamak</i>)	[χφ. PM2]
<i>πάλαι</i> : παλιός (π.χ. <i>παλαικάμισο</i>), Όφρις	[χφ. PM2]
<i>παλαιφόρι</i> , το: παλιόρουχο (VT)	[χφ. PM1]
<i>παλαλός</i> , ο: τρελός	[χφ. PM1]
<i>παλαλούμαι</i> : τρελαίνομαι	[χφ. PM1]
<i>παλάμα/παλιάμα</i> , η: παλάμη, Όφρις ([α]παλάμα, Τραπ.) (VT λείπει)	[PM]
<i>παλεπούρτουλο</i> , το: παλιό κουρέλι	[χφ. PM1]
<i>παλεύω</i> : παλεύω	[χφ. PM1]
<i>παλικάρι</i> , το: παλικάρι	[χφ. PM1]
<i>παλικαρότε</i> , η:	[χφ. PM1]
<i>πάνεμο</i> , το: το να πηγαίνει κανείς	[χφ. PM1]
<i>πάντα - πάντα</i> : συχνά	[χφ. PM1]
<i>πανθί</i> , το: πάχνη, Όφρις	[χφ. PM2]
<i>παραδελφό</i> , ο / <i>παραδελφή</i> , η: ετεροθαλής αδελφός – αδελφή, Όφρις	[χφ. PM2]
<i>παραδρομίζω</i> : (Ζησινό, παραμερίζω) (VT, λείπει)	[χφ. PM1]
<i>παρανομία</i> , η: πολύ δυνατός (great) ήλιος	[χφ. PM1]
<i>παράνομο</i> , ο: αυτός που έχει παντρευτεί 4 φορές	[χφ. PM1]
<i>παραφή</i> : (για γυναίκες) στη φρ. <i>είμαι παραφή</i> = είμαι έγκυος	[χφ. PM1]
<i>παργορεύω</i> : παρηγορώ (έν περιοχῇ Σαράχου λείπει) [χφ. PM1]	[χφ. PM1]
<i>παρδί</i> , το: λυκοπάνθηρ, Όφρις, (θήλυς αίγαγρος, Σαράχο) (τσα-κάλι, VT), (ΑΑΠ <i>πάρδος</i> , <i>παρδίν</i> = γάτος)	[χφ. PM2]
<i>παρπάτεμαν</i> , το: περίπατος (ΑΑΠ και VT: <i>περπάτεμα[ν]</i> και <i>πορπάτεμαν</i>)	[PM]
<i>παρπατώ</i> : περπατώ (ΑΑΠ και VT: <i>περπατώ</i> και <i>πορπατώ</i>) (Hasan <i>ούτσ' εβόρεςες βορκατέσνες</i>)	[PM]
<i>παρωνύμι</i> , το: παρατσούκλι	[χφ. PM1]
<i>πατίκα</i> [sic]: υποκοριστικό του <i>πατσή</i>	[χφ. PM1]
<i>πατρούγας</i> , ο: πατριός (πληθ. <i>οι πατρούγ'</i>)	[PM]
<i>πατσή</i> : (ΑΑΠ: <i>πατσή</i> Όφρις) αδελφή, κόρη (πληθ. <i>τα πατσίδας</i>)	[χφ. PM1]
<i>πατσοπούλ'</i> : υποκοριστικό του <i>πατσή</i>	[χφ. PM1]
<i>πεγάδιν</i> , το: πηγάδι, Σαράχο, Τραπ., (τσεδμε, Ζησινό)	[χφ. PM2]
<i>πεγγζετουρεύω</i> : [!] παρομοιάζω	[χφ. PM1]

πέζανος , ο: αλογόμυγα, Σαράχο (Τραπ. ο βίντσον)	[χφ. PM2]
πελαγοΐζω : διορθώνω	[χφ. PM1]
πελάδιν , το: λάσπη, πηλός, Σαράχο (ΑΑΠ = μικρά ποσότης πηλού), (Ζησινό, ο πελό) (πληθ. πελάδεα)	[χφ. PM2]
πελεκώ : κόβω	[χφ. PM1]
πέμπω : (ΑΑΠ, στέλνω κάποιον μικρό προς εκτέλεση παραγγελίας) πβ. πιτάζω	[χφ. PM1]
πενζετουρεύω : μου αρέσει (VT λείπει)	[χφ. PM1]
πέντε φοράδες :	[χφ. PM1]
πεντικός , ο: ποντικός (πληθ. οι πεντιτσόι, τα πεντικούδά /πεντικούδάς), Όφισ, (Τραπ. ο ποντικόν)	[χφ. PM2]
περδελώ -ας : περιγελώ	[χφ. PM1]
πέρδικα , η: πέρδικα, Όφισ	[χφ. PM2]
περνίζω : περνώ τινα (ΑΑΠ, διαπεραιώνω κάποιον συνήθως από ένα ποτάμι) (Ζησινό, πιδεβάζω)	[χφ. PM1]
περπεντούλι , το: κουρέλι, Όφισ	[χφ. PM2]
περσιζνός : περυσινός	[χφ. PM1]
πεστέρα , η: περιστέρα, Όφισ (Σαράχο = όν. αγελάδας)	[χφ. PM2]
πέσιμο , το: το πέσιμο	[χφ. PM1]
πέταλο , το: πέταλο	[χφ. PM1]
πετροπούλ' : υποκορ. του πέτρα	[χφ. PM1]
πευτσόι , το: πεύκο, Όφισ	[χφ. PM2]
πέφτω : πέφτω (πέφτω κά = πάω για ύπνο)	[χφ. PM1]
πιβόλι , το: το μπολιασμένο δέντρο, Όφισ (πιβολάζω = μπολιάζω) (τουρκ. <i>aslamta</i>)	[χφ. PM2]
πιγυρίζω : περώ πέρα. Περώ και δεν φαίνομαι πλέον (VT λείπει)	[χφ. PM3]
πιΐνεμο , το: το να πίνει κανείς	[χφ. PM1]
πιθαμή η: πιθαμή (= δυό σπιθαμές!)	[χφ. PM1]
πινακόπ'λο , το: σκάφη ζυμώματος	[PM]
πινάτδι , το: σκάφη ζυμώματος, (Τραπ. ζύμωτρον, Σούρμενα ζύμετρο (Dawkins))	[χφ. PM2]
πινεύω : ιππεύω (< τουρκ. <i>binmek</i>)	[χφ. PM1]
πίνω : πίνω (παθ.: πισκούμαι)	[χφ. PM1]
πιπερίτσα , η: (Ζησινό, πανθέρα) (VT, <i>mercurialis annua/margaram</i> , ΑΑΠ <i>πιπερίτζα</i>)	[χφ. PM1]
πιπεροτρίφτε , η: τρίφτης πιπεριού	[χφ. PM1]

<i>πιπίλά</i> (;;): όρχεις, Όφεις	[χφ. PM2]
<i>πιροπιλομάτης</i> , ο: μαυρομάτης (συνών. <i>χαψομάτης</i>)	[χφ. PM2]
<i>πισάριν</i> , το: κορυφή πεύκου (πιθανόν) Σαράχο, (Όφεις, <i>πίσσα</i>), (VT ρητίνη)	[χφ. PM2]
<i>πίττα</i> , η: ψωμί από καλαμπόκι, Όφεις (Τραπ. <i>πίττα</i> (;))	[χφ. PM2]
<i>πιτάζω</i> ρ.: στέλνω σε θέλημα/ εξωτερική εργασία, απολύγω	[PM]
<i>πίφτω</i> <i>κά</i> (όχι <i>πέφτω</i>): πέφτω κάτω	[χφ. PM2]
<i>πιτύρι</i> , η: πιτυρίασις (Τραπ. η <i>πιτύρι</i>)	[χφ. PM2]
<i>πλάκα</i> , η: πατούσα, πέλμα, Όφεις (Μωαμεθ. <i>ποδάρ</i>), ανθρώ- πινο πόδι (Τραπ. η λ. δηλώνει το πόδι ζώου)	[χφ. PM2]
<i>ποιίγω</i> : ποιώ	[χφ. PM1]
<i>πολυπόδι</i> , το: η σαρανταποδαρούσα (Τραπ. <i>σιλόπόδαρον</i>)	[χφ. PM2]
<i>πλαίζω</i> : λιποθυμώ, έν περιοχῆ Σαράχου λείπει	[χφ. PM1]
<i>πλάνω</i> :	[χφ. PM1]
<i>πλάστα</i> : συλλήβδην	[χφ. PM1]
<i>πλάσιμο</i> , το:	[χφ. PM1]
<i>πλατζεάζω</i> : ξεραίνω εις τον φούρνον ή ψένω εν τω πλ. [sic] (ΑΑΠ, λείπει)	[χφ. PM3]
<i>πλέκω</i> : <i>πλέχουμαι</i> – <i>πλέκω</i>	[χφ. PM1]
<i>πλένω</i> : πιάνω	[χφ. PM1]
<i>πλένουν αλένα</i> : (Ζησινό, <i>σταμπλεανω</i> (;), “συμπιάνω, συγκολ- λώμαι”, π.χ. για φύλλα)	[χφ. PM3]
<i>πλεστία</i> , επίρρ.: (για κατεύθυνση, πορεία κλπ.) σε οριζόντιο επίπεδο, δηλ. ούτε <i>ανέφαρα</i> (βλ. ΙΑΝΕ, λ. <i>ανήφορα</i>) ούτε <i>κατέφαρα</i>	[PM]
<i>πλύνω</i> : πλένω (παθ. <i>πλύσκουμαι</i>)	[χφ. PM1]
<i>ποδεδίζω</i> : χωρίς σημασία (VT γίνομαι θύμα, <i>kurban olmak</i>)	[χφ. PM3]
<i>ποθίκα</i> , η: τίθηκος (μόνο σε παραμύθια), VT	[χφ. PM2]
<i>πολλά</i> : (πβ. <i>πολλά ούτδ' έν'</i> = όχι πολύ παλιά) συγκρ. <i>πλέγιο</i> , <i>πλεϊτερο</i>	[χφ. PM1]
<i>πόνο</i> , ο: πόνος	[χφ. PM1]
<i>πονώ</i> : πονώ	[χφ. PM1]
<i>πόρτα</i> , η: πόρτα (πληθ. <i>τα πόρτάς</i>), Όφεις (Τραπ. <i>τα πόρτας</i>)	[χφ. PM2]
<i>ποταμία</i> , η: περιοχή γύρω από το ποτάμι	[χφ. PM1]

ποτίουμα:	[χφ. PM1]
πουλίκα, η: πουλί, πουλάκι [PM] (VT) (υποκορ.)	[χφ. PM1]
πουλώ: πουλώ	[χφ. PM1]
πουμπάκι, το: βαμβάκι, Όφισ και πουμπάτδι, το	[χφ. PM1]
πούρης, ο: βρυκόλακας, Όφισ	[χφ. PM2]
πουρνά: αύριο (παρ' Όθωμανοίς)	[χφ. PM1]
πουρναρέσι, το: το πρωινό (το φαετόν)	[χφ. PM1]
πουρνάρι, το: πρωινό (Τραπ. ο πιρνόν)	[χφ. PM2]
πουτίνα, (;): πιθάρι, Όφισ (Τραπ. πιθάρ')	[χφ. PM2]
πόχι, το: απόχη, Όφισ	[χφ. PM2]
πρενίζω: πριονίζω	[χφ. PM1]
πρέτσος: ευτραφής	[χφ. PM1]
πρίτζοιλος: γάστρων	[χφ. PM1]
προκοπή, η: προκοπή	[χφ. PM1]
προνίζω: πριονίζω;	[χφ. PM1]
προσορεύομαι: τυλίγομαι στα ρούχα μου – απρὸς.: προσο- ρεύται	[χφ. PM1]
προσκέφαλάδι, το: κομμάτι ξύλου στη φωτιά που χρησιμο- ποιείται ως βάση για άλλα	[χφ. PM1]
προσκέφαλε, η: η κεφαλή του κρεβατιού	[χφ. PM1]
προσωνύμι, το: παρατσούκλι, προσωνύμιο, Όφισ	[χφ. PM2]
προτοκάλι, το: πορτοκάλι, Όφισ	[χφ. PM2]
πύωρα, η: σιιά (Τραπ. ευώρα)	[χφ. PM2]
πυροστή, η: πυροστιιά, τρίπους Όφισ, (Σαράχο τριποδίτσα, VT) (ΑΑΠ Όφισ τριποδίτζα), (Τραπ. εμπροστιά)	[χφ. PM2]
πώμα, το: καπάκι, Όφισ	[PM]
πώς: γιατί;	[χφ. PM1]
ραίζω: ραγίζω (ρ. αμτβ.)	[χφ. PM1]
ρακάνα, η: ράχη, Όφισ (Τραπ. η ράχα) (το μέσον της πλάτης)	[χφ. PM2]
ρανίν, το: κλαδί (;) (τουρκ. <i>zirpi/zirpi</i>)	[χφ. PM1]
ράδα, η: (VT το πάνω μέρος της πλάτης)	[χφ. PM1]
ραδί, το: βουνό (Σάραχο) (βλ. και καπάνι), (Τραπ.), δάσος, Ζησινό (πληθ. τα ρασία)	[χφ. PM2]
ράφτω: ράβω, έχει ράφτω, ράφτω και στέκω, ράφτω και κά- θομαι (;)	[χφ. PM1]
ράχνα, η: αράχνη Όφισ (πληθ. τα ράχνας) (Τραπ. αράχνα)	[χφ. PM2]

ράψιμο , το: ράψιμο	[χφ. PM1]
Ρεββής , ο (ενίοτε προφέρεται με αρχικό ε-: ερεββής): Θεός (< τουρκ. <i>Rabbi</i>) [PM] (VT: ρεππής)	[PM]
ριζή , η: ρίζα, Όφισ, (πληθ. τα ριζία), (Τραπ. η ρίζα)	[χφ. PM2]
ρίζο , ο: Όφισ (Τραπ. το ρίζον)	[χφ. PM2]
ριπίδι , το: κομμάτι κρέατος στη σούβλα, Όφισ	[χφ. PM2]
ροκώνω : οργίζομαι (ΑΑΠ με διαφορετική σημασία, VT, λείπει)	[χφ. PM1]
Ρουμάικα , επίρρ.: στα ρωμαίικα	[PM]
Ρουμάικα , η: φρ. το καλόν η Ρουμάικα: η χρήση του ιδιώματος που δεν έχει επηρεαστεί υπερβολικά από τα τουρκικά	[PM]
Ρουμάικα , τα: το τοπικό ιδίωμα (χρησιμοποιούνται και οι όροι τα ρούμτζα (τουρκ. <i>rumca</i>), η ρούμτζικα και τα ρούμτζικα ¹⁰)	[PM]
Ρουμάικον , επίθ.: ρωμαίικος, ό,τι είναι σε ρωμαίικη γλώσσα (π.χ. ρουμάικα ονέματα)	[PM]
ρουφίζω :	[χφ. PM1]
ρωϊ , το: ρώγα σταφυλιού, θηλή μαστού ζώου, Όφισ, σταφυλο-κότην (VT ένα σταφύλι, ελλείπει στο ΑΑΠ)	[χφ. PM2]
ρωϊζω : πέφτω (ερόζα)	[χφ. PM1]
ρωθώνιν , το: ρουθούνι, Σαράχο, πληθ. τα ρωθώνε (VT <i>zene</i> = πηγούνι, σαγόνι!) (Τραπ. Όφισ ρωθών')	[χφ. PM1]
σαγανάκι , το: νεροποντή, Όφισ	[χφ. PM2]
σαγίν , το: αριθμός (< τουρκ. <i>sayi</i>)	[PM]
σαεύω : λογαριάζω, υπολήπτομαι	[χφ. PM1]
σαϊττα , η: τόξο που φτιάχνουν τα παιδιά για διασκέδαση, Όφισ	[χφ. PM2]
σακούλι , το: σακούλι (επίσης όρχεις που λεγεται επίσης πιπίλι πβ. και VT)	[χφ. PM1]
σαλβάρ ' το: ανδρικό βρακί (γεν. του <i>σαλβαρί</i>)	[χφ. PM1]
σαλουμούμαι : (Ζησινό, συναχούμαι) (VT, λείπει)	[χφ. PM1]
σαμσουράδα , η: σουσουράδα, Όφισ	[χφ. PM2]
σαπλαχεάζω : (VT, <i>σάπλαχιάζω</i>) χαστουκίζω	[χφ. PM3]

¹⁰ Δεν με ικανοποιεί η χρήση, σε αγγλόφωνα κυρίως δημοσιεύματα, η χρήση του όρου *Romeyka* ως ονομασία του ιδιώματος, για δύο λόγους: (α) διότι στην εποχή της Οθωμανοκρατίας «Ρωμαίικα» έλεγαν την προφορική γλώσσα τους οι περισσότεροι ελληνόφωνοι ασχέτως γεωγραφικής πειοχής (εκτός Νότιας Ιταλίας) και (β) διότι στο Σαράχο δεν αποκαλούν «Ρωμαίικα» αλλά «Ρουμάικα» το ιδίωμά τους. Βλ. σχετικά και Özkan (2013: 132-133).

σαπόγερος:	[χφ. PM1]
σαπουντζίζω:	[χφ. PM1]
δαπουραζώ: πιάνω πάτο	[χφ. PM1]
σαπωνίζω: σαπουνίζω	[χφ. PM1]
σατσί, το: σακί	[χφ. PM1]
σατσάζω: σακκιάζω	[χφ. PM1]
δάφι, το: ξύλινο κουτάλι σερβιρίσματος, Όφιος (Τραπ. <i>κουτάλ'</i>)	[χφ. PM2]
δάφλα, η: σάλιο, σαλιάρης (;) Όφιος	[χφ. PM2]
σαχτάρι, το: στάχτη, Όφιος	[χφ. PM2]
σάχταρος: σταχερός	[χφ. PM1]
σγάλι, το: (τουρκ. <i>elim</i> , είδος βρώσιμου σπόρου)	[χφ. PM1]
σειράς, ο: σειρά, Όφιος, (έκφρ. <i>σειρά-σειρά</i> = συχνά [τουρκ.] <i>sira sira</i> PM (;))	[χφ. PM1]
σελίδα, η: όνομα αγελάδας	[PM]
σεπίν, το: μωρό, Σαράχο (λείπει στο ΑΑΠ, VT = <i>σεμπί</i> , <i>bebek</i> , Redhouse λείπει)	[χφ. PM2]
σερομύλι, το: χερόμυλος (πληθ. <i>τα σερομίλια</i>)	[χφ. PM1]
σεροπούλι, το: χήρας γιος	[χφ. PM1]
σημάδα, η: όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
σίγνα, η: σημάδι, ουλή, Όφιος, (Τραπ. <i>σίχνα</i>) (VT <i>ίχνος</i> , ουλή, γρατζουνιά)	[χφ. PM2]
δίντρα, η: σκατζόχοιρος (VT, λείπει ΑΑΠ)	[χφ. PM1]
σκαρί: καινούργιος	[χφ. PM1]
σκατόν, το: η λ. χρησιμεύει και ως άκλιτο επίθετο: <i>σκατόν χότζας</i> 'χότζας κακής ποιότητας'	[PM]
σκατωμένος, μτχ.: (μτφ.) καταραμένος (πβ. αγγλ. <i>bloody</i>)· <i>σκατωμένον</i>	[PM]
σιτά: παρευθύς, <i>ιαρ σιτά</i> = τώρα	[χφ. PM1]
σκέπαγμα, το: (αφηρημένη έννοια)	[χφ. PM1]
σκεπάζω: σκεπάζω	[χφ. PM1]
σκεπίδας, ο: άγρια μέλισσα (VT <i>σκεπίδι</i>)(παροιμ.: <i>ο σκέπιδας τσουπίζ'</i> και <i>χάται</i> , ΑΑΠ η ίδια παροιμ. στη λ. <i>σκόρπιδας</i> & <i>τζυμπίζω</i>)	[χφ. PM1]
σκεύος, το: σκεύος	[χφ. PM1]
σκίζω: σχίζω σανίδι	[χφ. PM1]
σκλόπα, η/σκλέπα: ψώρα	[χφ. PM1]
σκουλή, η: όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]

σκούλος , ο: άκρη του μηρού (Τραπ., το σκούλο)	[χφ. PM2]
σκουτέλι , το: γυάλινο πιάτο, Όφισ (επίσης τδινί)	[χφ. PM2]
σκορπίζω : σκοντάφτω (Ζησινό, σκουτζεύω), (ΑΑΠ & VT = σκορπίζω, διασκορπίζω)	[χφ. PM1]
σκορπίζω : χάνομαι (εσκόρπισεν το λιθάρι = κυλάω, κατακυλάω –βλ. παραπάνω για διαφορετική σημασία)	[χφ. PM1]
δκυλοπόταμο , το: μικρό ποτάμι, Σάραχο	[χφ. PM2]
δκυλοπόταμον , ο: ενυδρίδα, βίδρα, κάστορας (VT κάστορας (αναφορά στον Παρχ.), ΑΑΠ εντελώς διαφορετική σημασία (βλ. προηγούμενο λ.))	[χφ. PM1]
σο μία = αμέσως (πβ. Κρήτη ζημιό)	[χφ. PM1]
δονίζ' : χιονίζει	[χφ. PM1]
δονιχτός , ο: χιονισμένος (για καιρό)	[χφ. PM1]
σόπα , η: ραβδί, ρόπαλο, ξυλοδαρμός, Όφισ	[χφ. PM2]
δορδόρι , το: ο καταρράχτης, Όφισ	[χφ. PM2]
σουβαρεύω : ποτίζω (τουρκ. <i>suvar</i>), (Ζησινό σουλατεύω, τουρκ. <i>sulamak</i>)	[χφ. PM1]
σουβαρτσέζω : ετοιμάζω (VT λείπει)	[χφ. PM1]
σουγλί , το: σούβλα	[χφ. PM1]
δουλάρι , το: καταρράχτης που δεν πετάγεται, αλλά πέφτει κάθετα στον βράχο (;), Όφισ,	[χφ. PM2]
σουρουχνίζω : ρέγγω (μτφ. πτωχεύω, VT, λείπει)	[χφ. PM1]
σούφτουλο , ο: τριχωτός, μαλλιαρός	[χφ. PM1]
σουχράσμα , το: σούρουπο, Όφισ, ρ. σουχράζ'	[χφ. PM2]
σπαλίζω : σφαλίζω, κλείνω	[χφ. PM1]
σπαράζω : εκπλήσσω	[χφ. PM1]
σπαχτόν , το: αϊξ, κατσίκια Σαράχο (Τραπ. τ' αιγίδ') (VT <i>keci</i> κατσίκια, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM2]
σπαχτοπούλιν , το: κατσίκι (VT <i>keci</i>)	[χφ. PM1]
σπειρίνεμο , το: σπορά	[χφ. PM1]
σπειρώ : σπέρνω (παθ. <i>σπείρκομαι</i>)	[χφ. PM1]
σπεντάμι , το: σφένταμο, Όφισ	[χφ. PM1]
σπεντεγούλε , η: σφεντόνα (παιχνίδι) Σαράχο, (VT σπεντέγουλι, το, Ζησινό σποντέβγαλε, Τραπ. σαπάντασι) [τουρκ.:]	[χφ. PM2]
σπιγγός , ο: στερεός, φειδωλός	[χφ. PM1]
σπίγγω : (σπίομαι = στενωχορεύομαι [sic]) (ΑΑΠ, έχει ρ. με διαφορετική σημασία, πβ. VT)	[χφ. PM1]

σπιρτό: σπαρτό	[χφ. PM1]
σπλήνα: σπλήνα, Όφρις, (Τραπ. ταλάκ [τουρκ.:])	[χφ. PM2]
σπουγγάρι, το: σκούπα, Ζησινό, (Τραπ. φροκάλ')	[χφ. PM2]
σπούτζιγμα, το:	[χφ. PM1]
σταθήνεμο, το:	[χφ. PM1]
σταλαγμίτρα, η: σταγόνα, Όφρις	[χφ. PM2]
σταλί, το: καλύβη εξοχική βλ. και κώμι, το	[χφ. PM2]
σταλίζω: (ειδικά) δένω τον σκύλο	[χφ. PM1]
σταμνίκα: υποκορ. του σταμνί σταθήνεμο, το:	[χφ. PM]
στάξη, η: σταγόνα, Όφρις	[χφ. PM2]
Σταυρίτες, ο: Σεπτέμβριος, Όφρις (Χριστιανοί sic)	[χφ. PM2]
σταφύλα, η: όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
σταφύλι, το: σταφύλι, κληματαριά, Όφρις (Τραπ. η άμπελος)	[χφ. PM2]
στέας, το: πάχος, λίπος (πληθ. τα στέατα), Όφρις	[χφ. PM2]
στέβος, το: (πληθ. τα στέβωτα) σκεπή, Όφρις	[χφ. PM2]
στέγιας, το: (πληθ. τα στέγιατα)	[χφ. PM1]
στεγνώνω: στεγνώνω	[χφ. PM1]
στελί, το: ξύλινη χερούλι, λαβή, Όφρις	[χφ. PM2]
στεναχωρεύομαι/σenaχουρεύω: στενοχωρούμαι	[χφ. PM1]
στένω:	[χφ. PM1]
στερόν, το: στείρα δαμαλίσ, αγελάδα που έχει γεννήσει, αλλά τώρα είναι στείρα, Σαράχο, (VT στείρο ζώο), (ΑΑΠ, στειρόν, το = στείρα αγελάδα και πρόβατο)	[χφ. PM2]
στερώνω: γίνομαι/είμαι καλά – είμαι υγιής (παρ' Οθωμανούς)	[χφ. PM1]
στοίβαγμα, το: στοίβαγμα	[χφ. PM1]
στοιβάζω:	[χφ. PM1]
στόμα, το: στόμα, Όφρις, ΑΑΠ (Σάραχο στόμας Hasan, έλεγχος)	[χφ. PM2]
στομόπονο, ο:	[χφ. PM1]
στούδι, το: κόκκαλο, Όφρις	[χφ. PM2]
στραβώνω: στραβώνω	[χφ. PM1]
στράφτω: αστράφτω	[χφ. PM1]
στραγάδιν, το: «αντικνήμιον» Σαράχο, (VT υπάρχει, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM2]
στρουλίζω: στολίζω (παθ. στρουλίγομαι)(VT)	[χφ. PM1]
στρώνω: στρώνω (παθ. στρούμαι)	[χφ. PM2]

συζέλισσα , η: (πληθ. οι συζέλ') οι γυναίκες ενός έγγαμου Μουσουλμάνου που σχετίζονται μεταξύ τους, Όφρις (< σύζηλος, τουρκ. <i>kumâdes</i> [sic] = αι γυναίκες, τας οποίας λαμβάνει ο Οθωμανός συγχρόνως [sic])	[χφ. PM1]
σύκο , το: σύκο (επίσης γυναικείος κόλπος)	[χφ. PM1]
συνεγίζω : κινούμαι, περιπλανιέμαι	[χφ. PM1]
συνισάζω : διευθετώ	[χφ. PM1]
συνόρι , το: συνοριακός λίθος, Όφρις	[χφ. PM2]
συνορμίζω : μαζεύω πράγματα για να πάω κάπου	[χφ. PM1]
σύντεκνο , ο: νουνός που συγγενεύει με τον πατέρα του παιδιού, Όφρις (Τραπ, ο <i>κουμπάρον</i>)	[χφ. PM2]
συντζακούμαι : τεντώνω τη μέση (VT, λείπει, ΑΑΠ, <i>συντζακώνω</i> , <i>αποτζαμακώνω</i>)	[χφ. PM3]
συντυδαίνω : διαλέγομαι	[χφ. PM1]
σύρκουμαι : (για παιδιά) περπατώ με τα τέσσερα (Ζησινό μου-ταλεύω) (VT, ΑΑΠ με διαφορετική σημασία), συνών. <i>αρχου-δεύω</i>	[χφ. PM1]
συρτάριν , το: «δίχτυον τής άλιείας», δίχτυ ψαρέματος, Σαράχο, VT [χφ. PM] (ΑΑΠ: λείπει η σημασία)	[χφ. PM1]
σύρω : σύρω	[χφ. PM1]
σ'χωρώ : <i>σχωρείς</i> , <i>σχωρισκούμε</i> , <i>σχωρισκίουμε</i>	[χφ. PM1]
σών' : αρκεί (έσωσε)	[χφ. PM1]
σωρεύω :	[χφ. PM1]
ταβάρα , η: φάντασμα που πιέζει το στόμα αυτού που κοιμάται για να σταματήσει να αναπνέει (κοινώς πνίχτης ;)(VT <i>εφιάλτης/ περιστασιακή παραλυσία στον ύπνο</i>)	[χφ. PM1]
ταγϋτεύω : (< τουρκ. <i>dağitmak</i>) διασκορπίζω	[χφ. PM1]
ταής , ο: αδελφός της μητέρας	[χφ. PM1]
ταραγά : μίγδην (ταραγό VT)	[χφ. PM1]
τασίκα : υποκοριστικό του τάσ'	[χφ. PM1]
ταφί , το: τάφος, Όφρις	[χφ. PM2]
τεντώνω : ἐν περιοχῇ Σαράχου λείπει (ρ. μτβ. & αμτβ.)	[χφ. PM1]
τ' επάν' : ≠ τ' επουκά (< αποκάτω)	[χφ. PM1]
τερεζί , το: ζυγαριά [τουρκ.] <i>τερεζιά</i> ζυγός	[χφ. PM2]
τέρεμα , το:	[χφ. PM1]
τερών : (παθ. <i>τερίσκουμαι</i>)	[χφ. PM1]
τηγανίκα : υποκοριστικό του τηγάν'	[χφ. PM1]

τιδονίζω: δονίζω επί των ώτων (< <i>άντιδονῶ</i>) (VT λείπει)	[χφ. PM3]
τίλᾶ: : πώς (πβ. <i>τίλᾶ λες</i> ; = πώς λες;)	[χφ. PM4]
τιμῶ: τιμῶ	[χφ. PM1]
τίπο: τίποτα (όταν ακολουθεί /u/ χρησιμοποιείται το <i>τίπ'</i> . Πβ. <i>τίπο έεις</i> ; - <i>τίπ' ούτσ' έχω</i>)	[χφ. PM1]
τούλα: ήσυχα (πβ. <i>τούλα κάθ'</i> = κάτσε ήσυχα), (πβ. <i>τούλα sessiz(ik)</i> VT)	[χφ. PM1]
τουλούμι, το: δοχείο, γκάιντα (;)	[χφ. PM1]
τουμανλαεῦ': (έν περιοχῆ Σαράχου λείπει) πέφτει ομίχλη (πβ. <i>ντουμάνι</i>)	[χφ. PM1]
τουδουνεῦω: σκέφτομαι, συλλογίζομαι	[χφ. PM1]
τραγωδία, η: τραγούδι, Όφισ	[χφ. PM2]
τραγωδῶ /τραβωδῶ: τραγουδῶ	[χφ. PM1]
τραβῶδι, το: τραγούδι, Όφισ	[χφ. PM2]
τρανός: συγκρ. <i>τρανύτερος/τσ' άλλο τρανός/τῆπι</i> (= πάρα πολύ) απίστευτα, εξαιρετικά) τρανός	[χφ. PM1]
τρέπω: νικῶ (Ζησινό, <i>νικῶ</i>) (VT, ΑΑΠ λείπει)	[χφ. PM1]
τριδρόμι, το: τρίστρατο, Όφισ	[χφ. PM2]
τριστράτι, το: τρίστρατο, Όφισ	[χφ. PM2]
τριποδία, η: σκαμνί με τρία πόδια, Όφισ	[χφ. PM2]
τριποδίτσα, η: τρίποδας για μαγείρεμα (Ζησινό <i>πυροστή(;) (VT με αναφορά στον Παρχ.) «ταῦτὸν τῷ πυρωστή, ὃ ἴδε» (δηλ. «ὁ τρίπους τῆς ἐστίας» (Όφισ))</i>)	[χφ. PM1]
τρισκέλι, το: σφήνα, Όφισ	[χφ. PM2]
τρο'υριζῶ: (Ζησινό, <i>αποτρι'υρίζω</i> = περικυκλώνω) (<i>τρογυρίζω</i> αμάρτυρο, βλ. ΑΑΠ <i>τριγυρίζω</i> , VT, λείπει)	[χφ. PM1]
τρουτροῦ, η: τρυγῶνα, Όφισ (Τραπ., <i>τρυγῶνα</i>)	[χφ. PM2]
τρυγόμεγγο, ο: Νοέμβριος (Τραπ. Οκτώβριος)	[χφ. PM2]
τρυγῶνα, η: ὄνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
ταγιαρέ, η: αεροπλάνο (< παλαιότ. τουρκ. <i>taayare'</i> πβ. νεότ. τουρκ. <i>uçak</i>)	[PM]
τζαμία, η: τζαμί (VT: η <i>τζαμί</i>)	[PM]
το, αντων.: που, το οποίο, όποιο (επί αφύχων)· τ' οσπίτιν τό'χω: το σπίτι που έχω· πβ. <i>όπ</i>	[PM]
τογρού, η: αλήθεια	[χφ. PM1]
τογρούς, τογρούσα, τογρού: αληθινός, σωστός	[χφ. PM1]

τόπος , ο: του Ντουρσούνη ο τόπον: το μαγαζί [π.χ.] του Ντουρσούνη (πβ. τουρκ. <i>Dursun'un yeri</i> και αγγλ. <i>Dursun's place</i>): αφήνουμ' ατα σον τόπον '[τα αγριογούρουνα που σκοτώσαμε] τα αφήνουμε επιτόπου'	[PM]
τρυφερά τα: γεννητικά όργανα	[PM]
τρώγω : τρώω	[χφ. PM1]
τῶαι : και (το /e/ χάνεται μόνο μπροστά από /a/, /e/) [χφ. PM1]	
τσακώνω , ρ.μ.: σπάζω, τσακίζω, ραγίζω (VT: λείπει) τσακωνίζω	[χφ. PM1]
τσαματίδι , το: δεμάτι σιταριού	[χφ. PM1]
τσάμι το: μαλλιό, Όφισ	[χφ. PM2]
τσανίζω : καπνίζω (VT, ΑΑΠ λείπει) (Ζησινό, τσανεύω)	[χφ. PM1]
τσαντίζω ρ.: ραντίζω	[χφ. PM2]
τσαντίζω : σπινθηροβολώ (Ζησινό, τσανατδίζω, VT λαμπυρίζω)	[χφ. PM1]
τσάπα /τῶαπα , η: τσάπα (Τραπ. μακέλλ')	[χφ. PM2]
τσάπι , το: πήλινο σκεύος μαγειρικής, Όφισ, (Τραπ. τσάπα, Σαράχο τσάπη) (ελλείπει στα ΑΑΠ και VT)	[χφ. PM2]
τσαποτσοίλης : ανοιχτόκαρδος, αυτός που περπατάει με ανοιχτό στήθος (;)	[χφ. PM1]
τσάφι , το: νύχι, Όφισ	[χφ. PM2]
τσαχνί , το: κόκκινο (VT τσαχνός)	[χφ. PM1]
τσεγναεύω : πατώ	[χφ. PM1]
τσείμαι κά : ξαπλώνω	[χφ. PM1]
τσενέτσιν , το: πιάτο (Σαράχο, τσανάκι)	[χφ. PM2]
τσενώνω : κενώνω	[χφ. PM1]
τσέπλι , το: κόρα ψωμιού, κέλυφος αβγού κλπ. πβ. τσόφλι φλοιός δέντρου	[χφ. PM2]
τσεπετδέι , επίρρ.: μετά, ύστερα, στη συνέχεια· δύο χρόνε τσεπετσέι: δύο χρόνια μετά [PM] (πρέπει να γραφτεί ως μία λέξη όταν χρησιμοποιείται σε τέτοιες περιπτώσεις, δηλ. εκεί που το <i>tḥ</i> δεν είναι το <i>και</i> , όπως στο παραπάνω παράδειγμα, καθώς και εκεί που αποτελεί πρώτη λέξη της πρότασης) (ΑΑΠ, λ. <i>απεκεί</i>)	[PM]
Τῶερασινό , ο: Ιούνιος	[χφ. PM2]
τῶέρατο , το: κέρατο	[χφ. PM1]
τῶερί , το: κερί	[χφ. PM1]
τῶερίζω : σκίζω ρούχο ή χαρτί	[χφ. PM1]

τσεφάλι , το: κεφάλι (και τσόφάλι) (Τραπ. κηφάλι)	[χφ. PM2]
τσαίω : καίω	[χφ. PM1]
τσία , η: λάμψη, σπίθα (υποκορ. τσινάκι), Όφρις	[χφ. PM2]
τσιγαρίζω : (ΑΑΠ, λείπει)	[χφ. PM3]
τσιλιμντριζώ : τσιρίζω (Ζησινό τσιλιμπουρδίζω, VT λείπει)	[χφ. PM1]
τσινετίζω [sic]: (Ζησινό, τδινάζω = κοπρίζω, επί πτηνών)	[χφ. PM1]
τσιμίδι , το: μυαλό, νους	[χφ. PM1]
τσίπα , η: αφαλός, Όφρις (Σαράχο, το κεντρί της μέλισσας) (λείπει στα ΑΑΠ και VT τσύπα = ομφαλός, αφαλός)	[χφ. PM2]
τσιρίζω : τσιρίζω	[χφ. PM1]
τσιρίχτρα , η: υδροκίνητο μηχανήμα που τοποθετείται σε τρέχον νερό με σκοπό να τραπούν σε φυγή τα ζώα που πλησιάζουν σε ιχθυοτροφείο· ένας τροχός φέρει δύο σιδερένιες πλάκες που χτυπούν σταθερή πλάκα καθώς περιστρέφεται ο τροχός (VT: τσύριχτρα [sic])	[PM]
τσίσσα η: κίσσα (πληθ. τα τσίσσας, τσίσσαντ')	[χφ. PM2]
τσίτάρι , το: λειρί	[χφ. PM1]
τσιτσιλί , το: σκουλήκι, Όφρις,	[χφ. PM2]
τσιτσιλοφώλης : κωμικός τύπος προσφώνησης	[χφ. PM1]
τσιχτσιρίνα , η: τζίτζικας, Όφρις	[χφ. PM2]
τσοιλόπονο , ο: κοιλόπονος	[χφ. PM1]
τσοιμούμαι : κοιμάμαι	[χφ. PM1]
τσόσιμο , το: σβήσιμο, το να σβήνει κανείς κάτι	[χφ. PM2]
τσουίζω : τσούζω, υποφέρω από έντονο πόνο (VT τσουίζω)	[χφ. PM3]
τσουκρί , το: τσαμπί σταφύλι, Όφρις (Τραπ., βοτρύδ')	[χφ. PM2]
τσουμίδι το: μυαλό, Όφρις	[χφ. PM2]
τσουμίζω : στρίβω, σφίγγω, συστρέφω	[χφ. PM1]
τσοιμουεράζω : χωρίς σημασία [sic]	[χφ. PM3]
τσουπάδιν , το: καλαμπόκι (VT), (Τραπ. λαζούδ')	[χφ. PM2]
τσουπαδίτρα , η: κουκουνάρι, Σαράχο (VT, ελλείπει στο ΑΑΠ), (Ζησινό ελατοκούσκουτσο)	[χφ. PM2]
τσουπαδόφυλλο , το:	[χφ. PM1]
τσουπαδόχορτον , το: το φύλλο του καλαμποκιού (VT λείπει)	[PM]
τσουπιζώ : νύττω (VT δαγκώνω, ΑΑΠ τζυμπίζω)	[χφ. PM1]

τσουπούδι , το: θύσανος του καλαμποκιού	[χφ. PM1]
τσουρουφλίζω : (ΑΑΠ,λείπει)	[χφ. PM3]
τσουτσέλι , το: ορρός, Όφρις	[χφ. PM2]
τσουτσουνίζω : απορροφώ (VT, ρουφάω)	[χφ. PM1]
τσυλιχτέριν , το: φορτηγό (όχημα) (< τσυλίγουμει ‘κυλιέμαι’) (ο VT έχει λ. κυλιχτέρι αλλά με πιο γενική σημασία [‘οτιδή- ποτε κυλιέται’])	[PM]
τσυλίζω : κυλίω	[χφ. PM1]
τσύμα , το: κύμα (πληθ. τα τσύματα)(Τραπ. η βία, πληθ. τα βιάς)	[χφ. PM2]
τσυματίζω : κυματίζω	[χφ. PM1]
τσύρις ή τσύρ , ο: κυρ/κύριος (πληθ. οι τσύρουδας)	[χφ. PM2]
τσυρώνω : τελειώνω (εργασία)	[χφ. PM1]
τσώνω , ρ. μτβ.: σβήνω (φωτιά, πυρκαγιά): τσώνουνε τ’ άψιμον: σβήνουν τη φωτιά [PM] (ο VT δεν έχει σχετικό λήμμα, παρα- θέτει όμως στη σ. 306 (λ. κλέφτες) από στιχούργημα τους εξής στίχους: <i>t’ ocağē s’ ra tsoMéna</i> ‘και τα τζάκια σου σβη- σμένα’ και <i>ta peğādē s etsóthan</i> : ο Παρχ., λ. έδρα, παραθέτει την εξής οφίτικη κατάρα: <i>Na tsúte i édra s’!</i> «Νά σβυσθῆ ἢ έστία, ἢ οἰκία σου!» και σημειώνει ότι η λέξη έδρα χρησιμο- ποιείται μόνο στη συγκεκρι. φρ. ¹¹ ο VT, λ. έδρα (σ. 242) παραθέτει την ίδια κατάρα από το δικό του χωριό, διευκρι- νίζοντας ότι εννοείται ‘Να σβηστούν οι απόγονοί σου, να ξε- κληριστεί το σόι σου!’). πβ. τσόνω ρ.: σβήνω (παθητικό τσούμαι)	[χφ. PM2]
τυφλώνω : τυφλώνω	[χφ. PM1]
ύα , η: υγεία, Όφρις (πβ. ην ύα σ’ - πολλά ύας απ’ εμάς)	[χφ. PM2]
ύπνο , ο: ύπνος	[χφ. PM1]
υστερ’ : ύστερα (πβ. όλων υστερ’ = επί τέλους)	[χφ. PM1]
υφαίνω : υφαίνω	[χφ. PM1]
υψηλώνω (ψηλαίνω) :	[χφ. PM1]
φαγοπότι , το: φαγοπότι	[χφ. PM1]
φαείνεμο , το: το να τρώει κανείς	[χφ. PM1]
φαετό , το: φαγητό, γεύμα, (το βραδυνέσ’ το φαετό, το μεση- μερνέσ’ το φαετό, το πουρναρέσ’ το φαετό)	[χφ. PM2]

¹¹Η λέξη έδρα εμφανίζεται στο ΑΑΠ, αλλά με άλλη σημασία. Επειδή όμως δεν μαρτυρείται από τον Σαράχο, στο παρόν κείμενο δεν αφιέρωσα λήμμα στη λέξη.

φαϊ , το: ψωμί (ιδίως από καλαμπόκι – πβ. <i>φαϊ σταρίτικο</i>), Όφρις (Τραπ. <i>φαϊ</i> = τροφή, φαγητό)	[χφ. PM2]
φαϊζω : ταΐζω	[χφ. PM1]
φαϊσκάται , ρ.: τρώγεται	[χφ. PM2]
φαϊσκουμαι : τρώω	[χφ. PM1]
φαρά , η: φορά, (<i>δύο/τρία φαράς</i>) Όφρις (Τραπ. <i>φοράς</i>)	[χφ. PM2]
φαρμάτσι , το:	[χφ. PM1]
φαρφάρα , η: πεταλούδα, νυχτοπεταλούδα, Όφρις (Τραπ. <i>πεταλίτρα</i>)	[χφ. PM2]
φασουλοῦλικο , το: (;)	[χφ. PM1]
φεγγίν , το: φεγγίτης, Σαράχο (ελλείπει σε ΑΑΠ και VT), (Όφρις, <i>φεγγίστρα</i>)	[χφ. PM2]
φέγγο , ο: φεγγάρι, Όφρις	[χφ. PM2]
φεγγολάμπι , το: φεγγαρόφωτο, Όφρις	[χφ. PM2]
φεγγούλα , η: όνομα αγελάδας	[χφ. PM1]
φέρω σο νούν ατ : θυμάμαι, θυμίζω	[χφ. PM1]
φετιζνός : φετεινός	[χφ. PM1]
φεύω : φεύγω	[χφ. PM1]
φιράρης , ο: ληστής, Όφρις (τουρκ.)	[χφ. PM2]
φλέριν , το: δέντρο φλαμούρι/φιλύρα, Όφρις (<i>Σαράχο, φλαμούρ</i> – Τραπ. <i>φλαμπούρ</i> , VT/ΑΑΠ = ανθός φλαμουριάς)	[χφ. PM2]
φοβεριζω : φοβεριζώ	[χφ. PM1]
φοούμαι : φοβάμαι	[χφ. PM1]
φοριζω : ενδύω	[χφ. PM1]
φορώ : φοράω	[χφ. PM1]
φουμίζω : είμαι σιωπηλός με θυμό	[χφ. PM1]
φουνίν , το: χωνί, Σαράχο (VT (Παρχ., Σαράχο), ΑΑΠ)	[χφ. PM2]
φουρκουλίτσα , η: περούνιον Σαράχο (< βλάχικα, εφόσον οι Οφίτες συνήθιζαν να ταξιδεύουν στη Μολδοβλαχία – προφανώς έφερναν πηρούνια από εκεί, μαζί με τη λέξη!) [χφ. PM2]	[χφ. PM2]
φουρνό , ο: δρόμος (πληθ. <i>φουρνούδās</i>), Όφρις (Τραπ. <i>φούρνος</i> = χελώνα - αυτό μήπως < <i>φρύνος</i> ;))	[χφ. PM2]
φουρνεύω : ψήνω ψωμί	[χφ. PM1]
φουρνί , το: φούρνος, Όφρις	[χφ. PM2]
φούσκα , η: μουριά, Όφρις (Τραπ. <i>μώρ</i>)	[χφ. PM2]

- φούστρος**, ο: σφουγγάτο (στο λ. *φούστορον* ο ΑΑΠ έχει μόνο ουδέτερο *φούστρον*) [PM]
- φουτσι**, το: κηρήθρα, Όφισ (επίσης – βαρέλι) [χφ. PM2]
- φρεγγίν**, το: τρύπα καπνοδόχης (πληθ. *τα φρεγγία*) (VT, Παρχ. = φεγγίτης) [χφ. PM1]
- φρομοδόντιν**, το: φρονιμίτης (το λεξ. Τριανταφυλλίδη, λ. *φρο-νιμίτης*, γράφει ότι η λέξη αποτελεί «απόδ. γαλλ. *dent de sagesse*», η μαρτυρία όμως του Παρχ., ο οποίος καταγράφει και τον τύπο *φρονιμοδόντι* από τον Όφι [= Ζησινό;] τεκμηριώνει την ύπαρξη ανάλογης λέξης στην ελλ. λαϊκή παράδοση). – Σαράχο, (Όφισ, *φρονιμοδόντ'*, *Τραπεζούντα, κοδεσπενάκόν δοντ'*), (*φρομοδόντιν*, το = το τυχερό δόντι) [ΑΑΠ λείπει, VT, *φρονιμοδόντι*, αλλά *φρόμος*, παραπομπή σε Παρχ.] [χφ. PM1]
- φτά(γ)ω**: [χφ. PM1]
- φτείρα**, η: ψείρα, Όφισ [χφ. PM2]
- φτειρώ** (φθειρώ): [χφ. PM1]
- φτερό**, το: φτερό [χφ. PM1]
- φτούλιτρον**, το: πτίλον, πούπουλο, Όφισ (Τραπ. *φτούλ'τον*) [χφ. PM2]
- φτύζω**: [χφ. PM1]
- φυγιάζω**: διώχνω [χφ. PM1]
- φουσατό**, ο: άνεμος [χφ. PM1]
- φυτίλιν**, το: [χφ. PM1]
- φύτρο**, το: βλαστάρι (πληθ. *τα φύτρα*, VT η *φύτρα*) [χφ. PM1]
- φωλέα**, η: φωλιά [χφ. PM1]
- φως**, το: φως, ματιά, Όφισ, (Σαράχο, *γαμώ τη φώνον εθε!* (μήπως *φωσ'ν?* – πβ. *φώση* VT, *γαμώτο*, να πάρει, *διάολε*) [χφ. PM2]
- φώς**, η [sic] [χφ. PM1]
- χαβλότι**, το: βλέννα που βγαίνει με τον βήχα, Όφισ (Τραπ. *σάχλα*) [χφ. PM2]
- χανγκαλεάζω**: *χαντιλεύω* (VT *χαγκαλιάζω/χαγκαλιάγομαι, χαντιλεύω*) *συντηρούμαι, τρέφομαι* [χφ. PM3]
- χαλά**, η: θεία από την πλευρά της μητέρας (αδελφή της μητέρας) [τουρκ.] (πβ. *χάλλ'* = αδελφή του πατέρα VT, λείπει στο ΑΑΠ) [χφ. PM2]
- χαλάζι**, το: [χφ. PM1]
- χαλεπός**, ο : φτωχά ντυμένος [χφ. PM1]

χαλεροβράττης: δεν έχει κουμπώσει το παντελόνι του εντελώς	[χφ. PM1]
χαλερύνω: χαλαρώνω	[χφ. PM1]
χαλισεύκουμαι, ρ. μτβ.: γλιτώνω ή τελειώνω (π.χ. τη δουλειά μου)	[PM]
χαλισεύω: γλιτώνω	[χφ. PM1]
χαμαιλέτες/χαμελέτες, ο: μύλος (;) (πληθ. τα χαμελετάς = τα γεννητικά όργανα (;), Όφης (Τραπ., η χαμελέτε)	[χφ. PM2]
χαμνία, η: τύφος	[χφ. PM1]
χάνω: χάνω (εχάσα, χάμαι, εχάθε)	[χφ. PM1]
χαρά, η: χαρά	[χφ. PM1]
χαραπαδόσπορο: σπόρος του χαραπά, και σπέρμα	[χφ. PM1]
χάρο, ο: χάρος	[χφ. PM1]
χαρτί, το: χαρτί, βιβλίο, επίσης γράμμα (πβ. Hasan)	[χφ. PM1]
χαρτίκα, η: χαρτάκι, βιβλίο (Τραπ. η χαρτούδα)	[χφ. PM1]
χαρχανάρι, το: λαιμός, Όφης	[χφ. PM2]
χαδέύω ρ.: καίω, ζεσταίνω	[χφ. PM2]
χαδεμένος: ντροπαλός ≠ αχάδευτο	[χφ. PM1]
χασίλεύκουμαι: (ΑΑΠ χασιλαεύω)	[χφ. PM1]
χαδούλα, η: θερμότης χαυνωτική (πληθ. τα χασούλας)	[χφ. PM1]
χαστάς, επίθ. (αρσ. και θηλ.): άρρωστος (< τουρκ. <i>hasta</i>) (η λ. καταγράφεται ήδη από τον Deffner, σ. 218· VT)	[PM]
χασταλεύω ρ.: αρρωσταίνω	[χφ. PM2]
χατσαπούρι, το: ψωμί από καλαμπόκι, ψημένο στον φούρνο, Όφης	[χφ. PM2]
χαφομάτης, ο: μαυρομάτης (συνών. πιρπιλομάτης)	[χφ. PM1]
χέζω:	[χφ. PM1]
*χεραμπόλο, το: τα χεραμπόλα (πβ. έμποδον, Σαράχο) περιφραγμένος χώρος γύρω από το σπίτι (σέρεμπαλο: VT, ελ-λείπει στο ΑΑΠ)	[χφ. PM2]
χλεώνω: ζεσταίνω	[χφ. PM1]
χολή, η: θυμός	[χφ. PM1]
χολιδάζω: οργίζομαι VT χολιδιάζω	[χφ. PM1]
χολιδάουμαι: οργίζομαι	[χφ. PM1]
χολιδώνω: χωρίς σημασία (ΑΑΠ, είναι το ίδιο;)	[χφ. PM3]
χολισαύρα, η: σαύρα, Όφης (Τραπ. κολιδαύτρα, Ζησινό κω-βοτσιτσα)	[χφ. PM2]

- χοντροψώλης**: αυτός που έχει χοντρό πέος [χφ. PM1]
- χοπέτσα**, η: μεταλλικό κουδούνι ζώου, Όφρις [χφ. PM2]
- χορός**, ο [sic]: χορός [χφ. PM1]
- χορτάρα**, η: σωρός από καλαμπόκι για τροφή ζώων, Όφρις (Τραπ. *χορτάρ'* = χορτάρι (πβ. *αχλάδι*, Όφρις) [χφ. PM2]
- χοδαφίτρα**, η: κοπαλίτσα (VT, Παρχ., Σαράχο) γυρίνος, προ-
νύμφη είδους γωβιού & αγκίστρι – δεν καταλαβαίνω) [PM]
- χοδότη**, το: φύλλα γύρω από τον πυρήνα του καλαμποκιού,
Όφρις (Τραπ. *ροκόφυλλα*), ακροβυστία, ακροποσθία, βάλανος
(πβ. *χοσδοψώλης* VT) [χφ. PM2]
- χοδότης**, ο: Χριστιανός, σκωπτικώς (χρησιμοποιείται από τους
Μουσουλμάνους) <για να δηλώσει τον χριστιανό που δεν έ-
χει κάνει περιτομή> [χφ. PM2]
- χουλάρι**, το: κουτάλι Όφρις (Σαράχο, *χουλέριν* PM) [χφ. PM2]
- χοχόρης**, ο: κουκουβάγια, Όφρις, (Τραπ. *εννάριτς*) [χφ. PM2]
- χρόνο**, ο: χρόνος, ηλικία, Όφρις (πβ. *πόσα χρονός είσαι;*) (Τραπ.
πόσων χρονών) [χφ. PM2]
- χτενίστρα**, η: (Ζησινό *πετσίχτρα*) (VT *-ίχτρα* = χτένα, λανάρι,
ΑΑΠ *λείπει*) [χφ. PM1]
- χωρισία** η: αποχωρισμός [χφ. PM1]
- χωρίζω**: χωρίζω [χφ. PM1]
- φαλαφά**: (β' πρόσ. *φαλαφάς*) ζητώ (Ζησινό, *ψηλαφά*) [χφ. PM1]
- φένω**: ψήνω [χφ. PM1]
- φεχτερέζω**: ξεραίνω εν τω κλιβάνω αραβόσιτα [χφ. PM3]
- ψή**, η: ψυχή [χφ. PM1]
- ψηλούτικο**: [χφ. PM1]
- φιλιζώ**: καθαρίζω τον σίτον ή το ρύζι (ΑΑΠ *φιλιζώ* με γενικό-
τερη σημασία) [χφ. PM3]
- φοφίζω**, ρ. μεταβιβαστ.: σκοτώνω σαν ζώο· ο *Ρεββής* να *φοφίζει*
σε: ο Θεός να σε σκοτώσει σαν ζώο (κατάρα· φιλόστοργος
μήτηρ προς τέκνον αυτής) [PM]
- φοφά**: πεθαίνω, *φοφά* *ας* το λιμό (Ζησινό *ας* *σημ* *πεινά*)
[χφ. PM1]
- ώρα**, η: ώρα, ρολόι [χφ. PM1]
- ωρέζω**: φυλάω (VT, ΑΑΠ *ωράζω*) (Dawkins, Σούρμενα, *ωράζω*)
(Ζησινό, *ωράζω*) [χφ. PM1]

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Asan, O. 1996. *Pontos kültürü*. Baski, Istanbul: Belge Yayinlari.
- Dawkins, R. M. 1931. «Folk tales from Sourmena and the valley of Ophis». *Αρχεῖον Πόντου* 3: 79-122.
- Deffner, M. 1880. «Glossar des ofitischen Dialectes». *Archiv für mittel- und neugriechische Philologie*. Band I, Heft1-2.
- ΙΑΝΕ = Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε κοινῶς ὀμιλουμένης καὶ τῶν Ἰδιωμάτων. Ἀθῆναι: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1933-.
- Mackridge, P. 1987. «Greek-Speaking Moslems of north-east Turkey: Prolegomena to a study of the Ophitic sub-dialect of Pontic». *BMGS* 11: 115-37.
- Mackridge, P. 1995. «Τα ποντιακά στη σημερινή Τουρκία: Αρχαία στοιχεία στο ιδίωμα του Όφης». *Αρχεῖον Πόντου* 46: 133-161.
- Mackridge, P. 1999. «Η ελληνοφωνία στην περιοχή του Πόντου (Όφης)». Στο Χριστίδης, Α.Φ. κ.ά. (εκδ.) *Διαλεκτικοί θύλακοι της ελληνικής γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 25-30.
- Oeconomides, D. E. 1908: *Lautlehre des Pontischen*. Leipzig: Böhme.
- Οικονομίδης, Δ.Μ. 1937. «Συνοπτική ιστορία τοῦ περιωνύμου Ἑλληνικοῦ Φροντιστηρίου Τραπεζοῦντος». *Ποντιακά Φύλλα* 11: 4-7.
- Özkan, H. 2013. «The Pontic Greek spoken by Muslims in the villages of Beşköy in the province of present-day Trabzon». *BMGS* 37: 130-150.
- Παπαδόπουλος, Α. Α. 1958-1961. *Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Ποντικῆς Διαλέκτου*. Ἀθήνα: Ἐπιτροπὴ Ποντιακῶν Μελετῶν, Περιοδικόν «Ἀρχεῖον Πόντου» Παράρτημα 3.
- Παρχαρίδης, Ι. 1879. «Στατιστικὴ τῆς ἐπαρχίας Ὀφείως τοῦ νομοῦ Τραπεζοῦντος», *Παρνασσός* 3: 224 – 232.
- Παρχαρίδης, Ι. 1883-1884. «Συλλογὴ ζώντων μνημείων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσας ἐν Ὀφεί, ὑπὸ Ι. Παρχαρίδου». *Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος* 18: 120-178.
- Redhouse = Redhouse, J.W. (εκδ.) 1968: *Redhouse Yeni Türkçe-İngilizce Sözlük. New Redhouse Turkish-English Dictionary*. Istanbul: Redhouse Press.
- Σαγκίδη, Ο. 2002. «Παρχαρίδης Ιωάννης». *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού*, Εύξεινος Πόντος, URL: <http://www.ehw.gr/l.aspx?id=5720>.

- Schreiber, L. 2019. «Romeyka». Στο Haig, G. & Khan, G. (εκδ.) *The Languages and Linguistics of Western Asia: An Areal Perspective*. Berlin: De Gruyter Mouton, 892-934.
- Sitaridou, I. 2014a. «Modality, antiveridicality, and complementation: The Romeyka infinitive as a negative polarity item». *Lingua* 148: 118–146.
- Sitaridou, I. 2014b. «The Romeyka infinitive: continuity, contact and change in the Hellenic varieties of Pontus», *Diachronica* 31: 23-73.
- Tursun, V. 2021. *Romeika-Türkçe sözlük: Trabzon Rumcası*. Istanbul: Yeyamola yayınları.